

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Фізико-технічний інститут, Факультет будівництва, архітектури та дизайну

(повне найменування інституту, назва факультету)

Підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему Діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства

Виконав: студент VI курсу, групи БАД-413м спеціальності (напряму підготовки) 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» освітня програма «Економіка підприємства»

(код і назва напряму підготовки, спеціальності)

Борисенко І.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник Бобровникова Р.Г.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Нечасва І.А.

(прізвище та ініціали)

м. Запоріжжя
2018 рік

Форма № 25

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет Фізико-технічний інститут, Факультет будівництва, архітектури та дизайну
Кафедра Підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) магістр
Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(код і назва)
Напрямок підготовки освітня програма «Економіка підприємства»
(код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Тючикова А. М.

“ ” 2018 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

Борисенко Ірина Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства

керівник проекту (роботи) Бобровникова Раїса Григорівна, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “01” жовтня 2018 року №245

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 05.12.2018р.

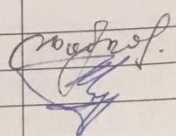
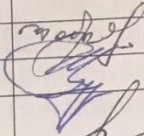
3. Вихідні дані до проекту (роботи) науково-методичні матеріали, що стосуються діагностики та аналізу фінансово-економічного стану підприємств; законодавчо-нормативні акти; матеріали періодичної преси; статистична інформація; фінансова звітність ПАТ «Мотор Січ».

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретико-методичні засади діагностики фінансово-економічного стану підприємства; діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства ПАТ «Мотор Січ»; удосконалення підходів до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1-3	Бобровникова Р.Г., доц.каф. ПТБД		
4	Журавель С.М., ст.викл. ОПіНС		
Нормо-контроль	Бобко Н.А., ст.викладач каф. ПТБД		

7. Дата видачі завдання 01.10.2018р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Закріплення та узгодження завдання	01.10.2018	
2.	Вибір матеріалів	05.10.2018	
3.	Підготовка першого розділу	20.10.2018	
4.	Підготовка другого розділу	10.11.2018	
5.	Підготовка третього розділу	01.12.2018	
6.	Підготовка четвертого розділу	03.12.2018	
7.	Подання на кафедру та контроль	05.12.2018	
8.			
9.			
10.			

Студент

(підпис)Борисенко І.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)Бобровникова Р.Г.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна магістерська робота: «Діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства» 138с., 29 табл., 15 рис., 46 джерел.

Об'єкт дослідження – система діагностики фінансово-економічного стану на промисловому підприємстві міста Запоріжжя ПАТ «Мотор Січ».

Предмет дослідження – теоретичні та методичні підходи до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Мета дипломної магістерської роботи – розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо вдосконалення підходу до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Методи дослідження: прийом середніх величин, індексний метод, балансовий метод, коефіцієнтний аналіз, порівняльний аналіз, синтез, опис, систематизація та системний підхід, графічні методи, економіко-статистичні методи.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дістали подальшого розвитку:

теорія діагностики в частині трактування сутності поняття «діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства», що розглядається як процес (спосіб) оцінювання стану управління ресурсами промислового підприємства та його фінансовим забезпеченням на основі комплексу методів і інструментів та аналітичної інформації спрямований на виявлення негативних факторів та «вузьких місць» в управлінні. Це дозволяє адаптувати основні управлінські цикли до забезпечення фінансово-економічної стійкості підприємства, що сприяє цілевизначенню діяльності та практичних завдань із забезпечення ефективного функціонування та розвитку промислового підприємства;

методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства, що, на відміну від існуючих, передбачає

побудову моделі ключових показників фінансово-економічного стану для їх співставлення нормативної і фактичної динаміки з метою ідентифікації та визначення «вузьких місць» в управлінні фінансово-економічним станом промислового підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки дипломної магістерської роботи доведені до рівня конкретних методик, практичних рекомендацій та пропозицій, що дозволяє використовувати їх у практиці промислових підприємств з метою усунення обмежувальних факторів розвитку підприємства.

Основні положення роботи. Досліджено теоретичні засади діагностики фінансово-економічного стану підприємства. Проаналізовано основні показники фінансово-економічного стану промислового підприємства. Розроблено заходи по удосконаленню системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Ключові слова: ДІАГНОСТИКА, ФІНАНСОВИЙ СТАН, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН, СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ, СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ, АНАЛІЗ, ДИНАМІЧНИЙ НОРМАТИВ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	10
1.1 Роль та завдання діагностики фінансово-економічного стану підприємства.....	10
1.2 Методи діагностики фінансово-економічного стану підприємства...	18
1.3 Система діагностики фінансово-економічного стану підприємства...	30
Висновки до 1 розділу	39
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ПАТ «МОТОР СІЧ».....	42
2.1 Загальна характеристика ПАТ «Мотор Січ».....	42
2.2 Аналіз основних показників фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ».....	49
2.3 Оцінка фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ».....	73
Висновки до 2 розділу.....	82
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	85
3.1 Динамічний норматив взаємозалежності основних показників як напряму удосконалення системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.....	85
3.2 Методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану на основі динамічного нормативу взаємозалежності основних показників	104
Висновки до 3 розділу.....	110
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ У НАДЗВИЧАЙНИХ	

	7
СИТУАЦІЯХ.....	112
4.1 Аналіз потенційних небезпек.....	112
4.2 Заходи по забезпеченню безпеки.....	115
4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці	117
4.4 Заходи з пожежної безпеки.....	127
4.5 Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях	128
Висновки до 4 розділу.....	129
ВИСНОВКИ.....	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	134
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Здійснення господарської діяльності в сучасних умовах вимагає від промислових підприємств підвищення ефективності всіх видів діяльності, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм управління виробництвом, активізації підприємництва та ініціативи. Важлива роль у вирішенні цього завдання відводиться діагностиці фінансово-економічного стану підприємства. З її допомогою розробляється стратегія і тактика розвитку підприємства, обґрунтовуються плани, управлінські рішення та проекти, здійснюється контроль за їх виконанням, визначаються резерви підвищення ефективності господарювання, оцінюються результати діяльності підприємства, його підрозділів та працівників. Важливого значення діагностика фінансово-економічного стану підприємства набуває саме зараз, коли на перший план виходять економічні методи управління: вона має не лише виявити недоліки, а й розкривати можливості подальшого зростання економіки.

Нові умови господарювання вимагають від працівників, спеціалістів та керівників підприємств пошуку та впровадження нових, нетрадиційних підходів до управління виробництвом, посилення його впливу на досягнення високих кінцевих результатів. Саме тому в системі управління підприємством важливе значення має використання нових, сучасних методів аналізу фінансово-економічного стану підприємства, розроблених наукою, але недостатньо використовуваних на практиці. Нажаль практичні інструменти дотепер перебувають під впливом старих шаблонів та не відповідають темпам зростання вимог сучасного управління.

Мета дипломної магістерська роботи: розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо вдосконалення підходу до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Об'єктом дослідження є система діагностики фінансово-економічного стану на промисловому підприємстві міста Запоріжжя ПАТ «Мотор Січ».

Для досягнення поставленої мети в дипломній магістерській роботі виконувались наступні завдання:

- визначення ролі та значення діагностики фінансово-економічного стану підприємства;
- дослідження та аналіз існуючих методів діагностики фінансово-економічного стану підприємства;
- визначення підходів до формування системи діагностики фінансово-економічного стану на промисловому підприємстві;
- надання загальної характеристики господарської діяльності ПАТ «Мотор Січ»;
- проведення комплексного аналізу основних показників фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»;
- оцінювання фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»;
- визначення підходів до удосконалення діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства;
- удосконалення методичного підходу до діагностики фінансово-економічного стану на основі динамічного нормативу взаємозалежності показників.

При написанні дипломної магістерської роботи були використані наступні методи та прийоми дослідження: прийом середніх величин, індексний метод, балансовий метод, коефіцієнтний аналіз, порівняльний аналіз, синтез, опис, систематизація та системний підхід, графічні методи, економіко-статистичні методи.

В якості інформаційної бази при написанні дипломної магістерської роботи були використані науково-методичні матеріали, що стосуються діагностики та аналізу фінансово-економічного стану підприємств,

законодавчо-нормативні акти, матеріали періодичної преси, статистична інформація, фінансова звітність та дані з офіційного сайту ПАТ «Мотор Січ».

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дістали подальшого розвитку:

- теорія діагностики в частині трактування сутності поняття «діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства», що розглядається як процес (спосіб) оцінювання стану управління ресурсами промислового підприємства та його фінансовим забезпеченням на основі комплексу методів і інструментів та аналітичної інформації спрямований на виявлення негативних факторів та «вузьких місць» в управлінні. Це дозволяє адаптувати основні управлінські цикли до забезпечення фінансово-економічної стійкості підприємства, що сприяє цілевизначенню діяльності та практичних завдань із забезпечення ефективного функціонування та розвитку промислового підприємства;

- методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства, що, на відміну від існуючих, передбачає побудову моделі ключових показників фінансово-економічного стану для їх співставлення нормативної і фактичної динаміки з метою ідентифікації та визначення «вузьких місць» в управлінні фінансово-економічним станом промислового підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки дипломної магістерської роботи доведені до рівня конкретної методики, практичних рекомендацій та пропозицій, що дозволяє використовувати їх у практиці промислових підприємств з метою діагностики фінансово-економічного стану для усунення обмежувальних факторів розвитку підприємства.

Основні положення та практичні результати дослідження доповідались, обговорювались й одержали позитивну оцінку на Вузівській науково-практичній конференції «Тиждень науки – 2018». Підготовлено статтю до друку у фаховому виданні.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Роль та завдання діагностики фінансово-економічного стану підприємства

Найважливішою характеристикою господарської діяльності підприємства є його фінансовий стан. Він визначає потенціал підприємства у діловій співпраці, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів всіх учасників фінансових відносин - як самого підприємства, так і його партнерів

Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [1, с. 136].

Економічний стан підприємства – комплексне поняття, що характеризується забезпеченістю ресурсами, необхідними для нормальної виробничої діяльності всіх суб'єктів господарювання, доцільністю і ефективністю їх розміщення і використання, комерційними взаємовідносинами з іншими суб'єктами господарювання, стійкістю та платоспроможністю.

Отже, в економічній літературі паралельно функціонують кілька термінів, що в певній мірі характеризують поняття: «фінансовий стан», «економічний стан», «фінансово-економічний стан». Аналіз наукових джерел свідчить про те, що вказані поняття вживаються переважно в якості синонімів. Але, слід погодитись з поглядом Петлівської Ю.О. [2, с. 71] про те, що ці поняття слід розрізняти. «Фінансовий стан» акцентує увагу переважно на фінансових ресурсах підприємства, відповідно «економічний стан» - на показниках виробництва та реалізації продукції, найширшим з

виділених термінів є «фінансово-економічний стан» і є найбільш узагальненою категорією, що максимально повно характеризує усі аспекти діяльності підприємства.

Як зазначає Подольська В.О. «фінансово-економічний стан» – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-економічних відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [3].

На думку Косової Т.Д., фінансово-економічний стан підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості та динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями [4, с. 318].

В той же час фінансово-економічний стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства. Систематична діагностика фінансово-економічного стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової сталості необхідно здійснювати тому, що дохідність будь-якого підприємства, величина його прибутку багато в чому залежить від його платоспроможності. [5, с. 191].

Москаленко вважає, що фінансово-економічний стан – це одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємства. Під ним розуміють рівень забезпеченості підприємства відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [6, с. 181].

Отже, більшість тлумачень обмежуються лише фінансовою складовою, тому поняття «діагностика фінансово-економічного стану» потребує уточнення з урахуванням економічної складової та поєднання положень економічної та фінансової діагностики.

Актуальним питанням менеджменту є діагностика поточного стану підприємства що проводять з метою виявлення проблемних питань його функціонування й розвитку та розробки на основі отриманих результатів, комплексу заходів спрямованих на покращення ситуації, що склалась [7, с. 383].

В роботах вітчизняних і закордонних науковців та економістів-практиків досить широко висвітлюються теоретичні основи діагностики. Такі науковці як Й.М Петрович та Я.В. Панас [8, с. 130], А.Г. Семенов та Н.В. Таран [9, с. 154], Р.І. Акмаїв та Н.Ш. Спіфанова [10, с. 122] розглядають діагностику як складову контролінгу. Більшість дослідників, таких як Т.О. Загорна [11, с. 162], В.Г. Андрєєва [12, с. 63], О.А. Сметанюк [13, с. 18] та інші дослідили методи діагностики, природу і форми діагностики, розробили прийоми практичного застосування діагностичного аналізу на підприємстві. В науковій літературі однозначної трактовки наукової категорії «економічна діагностика» не існує, про що свідчить відібрана для порівняльного аналізу інформація (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Наукова категорія «економічна діагностика» в трактовці різних авторів

Автори	Визначення поняття
1	2
Глухов В., Бахрамов Ю. [14, с. 78]	сукупність досліджень з визначенням цілей функціонування підприємства, способів їх досягнення і виявлення недоліків
Гетьман О.О., Шаповал В.М. [15, с. 51]	спосіб розпізнавання соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і «вузьких місць

Продовження таблиці 1.1

1	2
Данілочкіна Н.Г. [16, с. 62]	напря́м економічного аналізу, що допомагає виявити характер порушення нормального перебігу економічних процесів на підприємстві
Єлісеєва О.К. [17, с. 45]	про́цес детального та поглибленого аналізу проблем, виявлення факторів, що впливають на них, підготовка всієї необхідної інформації для прийняття рішення, а також виявлення головних аспектів взаємозв'язку між проблемами, загальними цілями та результатами діяльності підприємства
Загорна Т.О. [11, с. 34]	сукупність методів якісного і кількісного аналізу, методів прогнозування й оцінки ефективності використання ресурсів підприємства для досягнення цілей розвитку бізнесу з урахуванням зовнішніх обмежень у рамках стратегічної зони господарювання
Кривов'язюк І.В. [18, с.24;].	перманентний процес розпізнавання на основі розробленої системи показників проблем в діяльності підприємства, встановлення для них характеру, причин і можливих наслідків виявлених відхилень та спрямований на пошук перспективних шляхів і напрямів їх можливого розв'язання для подальшого забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності підприємства
Сагалкова Н.А. [19 12, с. 42].	комплексний процес виявлення, аналізу, усунення та прогнозування появи проблем підприємства з позицій його основних напрямків та управлінського циклу в розрізі функціональних підсистем з метою підвищення ефективності управління діяльністю підприємства в цілому

Продовження таблиці 1.1

1	2
Тищенко О.М., Узунов В.М., Розгон І.В. [20, с. 152]	система методів і прийомів комплексного дослідження оцінки стану та виявлення характеру порушень нормального ходу економічних процесів.
Краснова В.В., Ямшанов, В.Н. [21, с. 221]	процес вивчення стану суб'єкта господарської діяльності на основі аналізу та синтезу інформації з метою своєчасного виявлення недоліків його діяльності, використання резервів розвитку та прийняття зважених управлінських рішень у визначений проміжок часу

Більшість авторів [5; 9-14] визначають економічну діагностику як процес (спосіб), або роботу з виявлення порушень, відхилень, факторів впливу, «вузьких місць» в управлінні. І лише в двох джерелах [15; 16] додатково враховується і визначення загального стану управління, що в більшій мірі відповідає першоджерелу цього поняття. Запозичений з медицини термін «діагностика» являє собою процес дослідження об'єкту діагнозу з метою отримання висновку про стан цього об'єкта [5, с.10].

Діагностика економічного стану підприємства розглядається як процес розпізнавання і виявлення на основі визначених ознак (ключових оціночних показників, вивчення окремих результатів, неповної інформації) проблем у функціонуванні об'єкта дослідження з метою оцінки наявних тенденцій і виявлення можливих перспектив його розвитку та аналіз варіантів найкращого вирішення виявлених проблем [22, с. 46].

Представлена інформація дозволяє запропонувати авторське визначення категорії «діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства» під яким слід розуміти процес (спосіб) оцінювання стану управління ресурсами промислового підприємства та його

фінансовим забезпеченням на основі комплексу методів і інструментів та аналітичної інформації спрямований на виявлення негативних факторів та «вузьких місць» в управлінні.

Важливість аналізу фінансово-економічного стану підприємства обумовлена напрямками застосування його результатів і може визначатися на різних рівнях і різними суб'єктами господарювання:

- на рівні держави аналіз фінансово-економічного стану підприємств дає можливість спрогнозувати розвиток економіки держави, а відтак і розробити прогноз надходжень податкових платежів до бюджетів різного рівня;

- на рівні держави і регіону оцінка фінансово - економічного стану підприємств дає можливість виявити проблеми в тій чи іншій галузі і відреагувати на них заходами державної або ж регіональної підтримки;

- на рівні банківських та інших фінансово - кредитних установ аналіз фінансово-економічного стану є основою визначення кредитоспроможності підприємств - позичальників;

- на рівні інвесторів аналіз фінансово-економічного стану є основою визначення доцільності вкладення коштів у розвиток підприємства, доцільності придбання акцій підприємства;

- на рівні менеджменту самого підприємства аналіз фінансово-економічного стану є необхідною умовою розробки ефективних управлінських рішень;

- на рівні акціонерів результати аналізу фінансово-економічного стану є основою для прийняття рішень щодо компетентності вищого менеджменту, необхідності заміни його складу тощо;

- на рівні працівників підприємства результати аналізу фінансово-економічного стану є основою мотивації до праці, оскільки дають інформацію про загрозу банкрутства (це активізує зусилля всіх працівників), або ж про стабільність підприємства (це забезпечує впевненість працівника у завтрашньому дні).

Головною умовою для забезпечення стабільного фінансово-економічного стану підприємства є зіставлення доходів і витрат та одержання максимального прибутку за мінімальних витрат.

Метою діагностики фінансово-економічного стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами [5, с. 194].

В залежності від мети і масштабів аналізу визначають наступні види діагностики:

- комплексна діагностика;
- експрес-діагностика;
- діагностика банкрутства.

Взаємозв'язок видів та цілей діагностики фінансово-економічного стану підприємства представлено на рис. 1.1.

Основними завданнями проведення діагностики фінансово-економічної діяльності в загальній системі управління підприємством є:

- вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку економічних систем мікрорівня;
- комплексне обґрунтування всіх бізнес-проектів і стратегій підприємства;
- контроль за досягненням цільових орієнтирів діяльності, за ефективністю використання ресурсів;
- пошук резервів підвищення результативності економічної системи підприємства;
- прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів [23].

Мета діагностики фінансово-економічного аналізу

Рисунок 1.1 – Види діагностики в залежності від цілей і масштабів аналізу фінансово-економічного стану підприємства (*доданий автором з використанням [11, с.27]*)

Своєчасна і об'єктивна діагностика фінансово-економічного стану підприємства має велике значення, оскільки кожен власник повинен бачити потенційні можливості збільшення прибутку підприємства, а їх можна виявити тільки своєчасно і об'єктивно проаналізувавши фінансово-економічний стан підприємства [25, с. 148].

Отже можна стверджувати, що фінансово-економічний стан є головним критерієм ділової активності підприємства, який визначає його конкурентоздатність та потенціал в результативній реалізації економічних

інтересів учасників господарської діяльності. Кожне підприємство має забезпечувати фінансовий та економічний стан на такому рівні, щоб мати здатність виконувати свої поточні зобов'язання перед всіма контрагентами.

1.2 Методи діагностики фінансово-економічного стану підприємства

На промислових підприємствах одним з найголовніших питань управління економічним станом промислового підприємства є координація функцій та дій пов'язаних із рухом та зберіганням ресурсів. Причинами цього є по-перше, негативний вплив зовнішнього середовища, по-друге, зростання витрат на таку координацію, зниження яких потребує адекватних інструментів діагностики та планування ресурсів. Тому застосування системи методів діагностики є підґрунтям для прийняття ефективного управлінського рішення на основі оцінки можливих в майбутньому ситуацій та вибору ліпшого з декількох альтернативних рішень. Засоби аналізу та оцінки, які застосовуються в процесі економічної діагностики – ситуативні, тобто їх використання викликано конкретним процесом, який має значення тільки в певний короткий проміжок часу. Найбільш поширеними методами здійснення діагностики вважаються такі: аналітичні, експертні, лінійного та динамічного програмування, діагностика на моделях.

Засоби аналізу та оцінки, які застосовуються в процесі економічної діагностики – ситуативні, тобто їх використання викликано конкретним процесом, який має значення тільки в певний короткий проміжок часу. Найбільш поширеними методами здійснення діагностики вважаються такі: аналітичні, експертні, лінійного та динамічного програмування, діагностика на моделях.

Також діагностику фінансово-економічного стану проводять за допомогою різного типу моделей, що дозволяють структурувати і

ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Можна виділити трьох основних типів моделей:

– дескриптивні – відомі так само, як моделі описового характеру, є основними для оцінки фінансового стану підприємства. До них відносяться: побудова системи звітних балансів, представлення фінансової звітності в різних аналітичних розрізах, вертикальний горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності [26]. Дані моделі широко використовуються сучасними підприємствами, хоча вони постійно удосконалюються, для того, щоб бути більш ефективними;

– предикативні – це моделі характеру, що передбачає, прогностичного. Вони використовуються для прогнозування доходів підприємства і його майбутнього фінансового стану [27]. Найбільш поширеними з них є: розрахунок точки критичного об'єму продажів, побудова прогностичних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу (жорстко детерміновані моделі чинників і регресійні моделі), моделі ситуативного аналізу;

– нормативні – дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємств з очікуваними, розрахованими по бюджету. Ці моделі використовуються в основному у внутрішньому фінансовому аналізі. Їх суть зводиться до встановлення нормативів по кожній статті витрат по технологічних процесах, видах виробів, центрам відповідальності і тому подібне і до аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Методи, що ґрунтуються на обрахунку статистичних даних, відносяться до аналітичних. Діагностичні дослідження в такому випадку здійснюються безконтактними методами з використанням методів комплексного економічного аналізу статистичної інформації, бальних оцінок та інших. Використання експертної діагностики дозволяє встановити діагноз, що базуються на інформації узагальненої та наданої експертами. При цьому інформація збирається контактними методами за допомогою проведення спеціальних експертних опитувань. В такій діагностиці використовується величезна кількість методів і прийомів експертних оцінок, спеціальних

коефіцієнтів і показників економічної ефективності тощо. Ці методи відносяться до евристичних прийомів економічного аналізу.

Перевагою експертних методів є їх відносна простота для прогнозування практично будь-яких ситуацій, у тому числі в умовах неповної інформації. Важливою особливістю цих методів є можливість прогнозувати якісні характеристики ринку, наприклад: зміна соціально-політичного становища на ринку або вплив екології на виробництво і споживання тих чи інших товарів.

До недоліків експертних методів належать: суб'єктивність думок експертів та обмеженість їхніх суджень.

Експертні оцінки поділяються на індивідуальні і колективні.

До індивідуальних відносять:

- метод інтерв'ю;
- аналітичні доповідні записки;
- сценарії.

Колективні включають:

- опитування експертів (споживачів, торговельних працівників, керівників і фахівців підприємства, сторонніх фахівців, компетентних – досліджуваний області та ін.): метод комісій;

- метод мозкових атак;
- метод синектики;
- метод «Дельфі».

Лінійне програмування, як математичний прийом, використовується для визначення кращої комбінації ресурсів і дій, необхідних для досягнення оптимального результату. Він дозволяє оптимізувати будь-який процес, визначати шляхи збільшення прибутку, ефективно використовувати ресурси та час [28, с. 77]. Використання такого прийому потребує кількісного описання мети або параметру, що буде досліджуватися, з використанням існуючих орієнтирів та обмежень (час, ресурси, потужності).

Універсальним методом є симплекс-метод, тобто цільовий перебір доступних планів до поки не буде отримано оптимальний, або не буде

отримано відповідь, що задача не має розв'язку. Управлінські завдання вирішуються за допомогою динамічного програмування, коли задача із змінними представляється як багаторівневий процес прийняття рішень. На кожному етапі визначаються екстремум функції тільки від однієї змінної [29, с. 6]. У цьому випадку дослідження проходить в три етапи: будова математичної моделі; вирішування управлінської задачі; аналіз та узагальнення отриманих результатів. Задачі лінійного та динамічного програмування вирішуються на основі програм, що розроблені в пакетах як для персональних ЕОМ, так і для єдиної системи.

В практиці широко застосовуються матричні методи і моделі, до яких відноситься модель міжгалузевого балансу та ключової матриці. Для діагностики економічного стану промислового підприємства частіше за все використовуються методи та прийоми економічного аналізу, що представлені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 - Порівняння основних методів та прийомів економічного аналізу, що використовуються в діагностиці

Метод (прийом)	Характеристика методів (приймів)
1	2
Методи	
Балансовий	Зіставлення взаємозалежних показників господарської діяльності із факторами впливу, та відображається у формі рівності підсумків. Потребує забезпечення взаємозалежності всіх показників.
Порівняння	Дозволяє оцінити роботу системи, визначити відхилення від планових показників. Потребує забезпечення порівнянності.

Продовження таблиці 1.2

1	2
Функціонально-вартісний	Високоєфективний при виявленні резервів. Спрямований на виявлення зайвих витрат. Доцільний на стадії проектування виробу або процесу.
Факторний аналіз	Спрямований на виявлення розміру впливу факторів на результат діяльності підприємства. Складність розрахунків, потребує систематизації та класифікації факторів.
Економіко-математичні методи	Засновані на використанні сучасного математичного апарату за рахунок чого досягається точність, швидкість отриманих результатів. Потребує застосування ЕОМ.
Прийоми	
Зведення і групування	Дозволяє отримати загальний підсумок дії різних факторів, є основою для подальших досліджень.
Абсолютних і відносних величин	Абсолютні – характеризують розміри економічних явищ, а відносні – рівень дотримання норм, темпів росту і приросту та ін.
Середніх величин	Використовуються для узагальнення масових явищ.
Динамічних рядів	Передбачає характеристику змін показників у часі.
Суцільних і вибіркового спостережень	Суцільні передбачають вивчення всієї сукупності явищ, що характеризують яку-небудь одну сферу діяльності. Відповідно вибіркові – передбачають вивчення господарської діяльності на основі типових представників. Суцільні – трудомісткі; вибіркові мають великий ризик похибки.
Деталізація та узагальнення	Деталізація виконується шляхом розкладання узагальнюючого показника на окремі складові. Узагальнення розкривають зв'язок між частинами цілого.

Так, наприклад, метод порівняння дозволяє оцінити роботу системи, визначити відхилення від планових показників, виявити їх причини і резерви. Основними видами порівнянь є:

- звітні показники з плановими показниками;
- планові показники з показниками попереднього періоду;
- звітні показники з показниками попередніх періодів;
- показники роботи за кожний день;
- порівняння з середньогалузевими даними;
- показники якості продукції даного підприємства з показниками аналогічних підприємств-конкурентів та ін.

Індексний метод застосовується при вивченні складних явищ, окремі елементи яких є невимірними. В якості відносних показників індекси необхідні для оцінки виконання планових завдань, визначення динаміки явищ і процесів. Цей метод дозволяє провести розкладання за факторами відносних і абсолютних відхилень узагальнюючого показника, в останньому випадку кількість факторів повинна дорівнювати двом, а аналізований показник має бути представлений їх добутком.

Балансовий метод передбачає зіставлення взаємозалежних показників господарської діяльності з метою з'ясування і виміру їх взаємного впливу, а також підрахунку резервів підвищення ефективності виробництва. При застосуванні балансового методу аналізу зв'язок між окремими показниками відображається у формі рівності підсумків, отриманих у результаті різних зіставлень.

Метод ланцюгових підстановок, на відміну від попередніх, полягає в одержанні низки коригованих значень узагальнюючого показника шляхом послідовної заміни базисних значень факторів - співмножників фактичними. Порівняння значень двох показників, які знаходяться поряд у ланцюзі підстановок, дає можливість обчислити вплив на узагальнюючий показник того фактора, базисне значення якого замінюється на фактичне.

Специфіка обробки вхідної інформації на основі формування ранжированого ряду фінансових показників і коефіцієнтів дає можливість рекомендувати його для застосування у разі потреби вирішення специфічних

задач, які виникають перед виконавцями і користувачами фінансового аналізу, а саме:

– фінансової незалежності якості активів підприємства. Використання цієї моделі як форми організації комплексного аналізу можна рекомендувати для випадків:

- визначення факту виконання пріоритетних напрямів забезпечення фінансової стійкості підприємства; однозначної кількісної оцінки (одне числове значення) економічного потенціалу підприємства - об'єкта дослідження з метою використання в розрахунках; оцінки рівня виконання плану;

- беззбитковий, що базується на ролі операційного важеля у формуванні результатів діяльності підприємства, на можливості управління його витратами й результатами з метою досягнення необхідних показників беззбитковості виробництва. Критерієм оцінки фінансового стану підприємства в цьому випадку виступає запас фінансової міцності підприємства, тобто той вигонок від реалізації, що підприємство має після проходження порога рентабельності. Цей метод оцінки дає можливість виміряти внесок кожного виду продукції, напрямку діяльності, структурного підрозділу підприємства у формуванні запасу фінансової міцності підприємства;

- рівноважний, що базується на понятті ліквідності та оцінці фінансового стану підприємства з позицій досягнення рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної і фінансової діяльності підприємства. Перша виступає як деталізоване відстеження ситуації щодо окремих фінансових індикаторів;

- формування потенційних напрямів впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства;

- ідентифікація «слабких» місць підприємства, які виявляються у формі незадовільного рівня значень цільових показників, які є індикаторами що до відповідних напрямів фінансово-господарської діяльності.

Існує інша класифікація методів оцінки фінансово-економічного стану, що дозволяє виділити п'ять методів оцінки фінансового стану підприємства в залежності від структурних елементів цих методів:

- коефіцієнтний; базується на розрахунку системи коефіцієнтів, що відображають різні аспекти діяльності підприємства і враховують чинники внутрішнього і зовнішнього впливу на фінансовий стан підприємства.

- комплексний; при комплексній оцінці фінансового стану підприємства найзагальніші показники його діяльності аналізуються у динаміці і групуються за двома напрямками. До загальних показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства належать показники дохідності і рентабельності.

- інтегральний; інтегральний показник розраховується на базі узагальнюючих показників за рівнем платоспроможності, зона створення коштів, а друга як зона споживання коштів, грошові потоки в яких є результатом господарської і фінансової діяльності.

Для визначення «сигнальних» показників фінансового стану, що використовуватимуться в якості складових комплексної оцінки в табл. 1.3 розглянуто існуючі методики аналізу ймовірності банкрутства підприємства та методики комплексного оцінювання фінансово-економічного стану, що ґрунтуються на побудові інтегрального показника.

Таблиця 1.3- Моделі аналізу фінансово-економічного стану підприємств з формуванням інтегрального показника [28].

Найменування моделі	Порядок розрахунку показників
---------------------	-------------------------------

1	2
Двофакторна модель Е. Альтмана	$Z = -0,3877 - 1,0736 * K_1 + 0,0579 * K_2$, де K_1 – коефіцієнт поточної ліквідності; K_2 – питома вага позикових активів.
Універсальна дискримінантна функція О. Терещенка	$Z = 1,5 * X_1 + 0,08 * X_2 + 10 * X_3 + 5 * X_4 + 0,3 * X_5 + 0,1 * X_6$, де X_1 – відношення грошового потоку до поточних зобов'язань; X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань; X_3 – відношення чистого прибутку до валюти балансу; X_4 – відношення чистого прибутку до виручки від реалізації; X_5 – відношення запасів до виручки від реалізації; X_6 – відношення виручки від реалізації до валюти балансу.
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	Для підприємств, акції яких котируються на біржі: $Z_1 = 1,2 * K_1 + 1,4 * K_2 + 3,3 * K_3 + 0,6 * K_4 + K_5$, де K_1 - доля чистого оборотного капіталу в активах; K_2 - відношення нерозподіленого прибутку до суми активів; K_3 - економічна рентабельність активів (прибуток до сплати податків та процентів / сума активів); K_4 - відношення ринкової вартості власного капіталу до зобов'язань; K_5 - відношення виручки до суми активів. Для підприємств, акції яких котируються на біржі: $Z_2 = 0,717 * K_1 + 0,847 * K_2 + 3,107 * K_3 + 0,424 * K_4 + 0,995 * K_5$, де K_1 , K_2 , K_3 та K_5 розраховуються аналогічно до попередньої моделі, а K_4 є відношенням балансової вартості власного капіталу до зобов'язань.
Модель Р. Таффлера і Г. Тішоу	$Z = 0,53 * K_1 + 0,13 * K_2 + 0,18 * K_3 + 0,16 * K_4$, де K_1 – відношення операційного прибутку до короткострокових зобов'язань; K_2 – відношення оборотних активів до суми зобов'язань; K_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів; K_4 – відношення виручки до суми активів.
Модель Р. Ліса	$Z = 0,063 * K_1 + 0,057 * K_2 + 0,092 * K_3 + 0,001 * K_4$, де K_1 – доля оборотних активів у валюті балансу; K_2 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів; K_3 – відношення операційного прибутку до вартості активів; K_4 – відношення власного капіталу до запозиченого.

Продовження таблиці 1.3

1	2
---	---

<p>Модель Г. Спрінгейта</p>	<p>$Z=1,03*A+3,07*B+0,66*C+0,4*D$, де А – відношення чистого оборотного капіталу до загальної вартості активів; В – відношення прибутку до сплати податків та процентів до загальної вартості активів; С – відношення прибутку до сплати податків до короткострокових зобов'язань; D – відношення обсягу продажів до загальної вартості активів.</p>
<p>Модель Чессера</p>	<p>$Y=-2,0434-5,24*K1+0,0053*K2-6,6507*K3+4,4009*K4-0,0791*K5-0,1220*K6$, де К1- відношення суми грошових коштів та цінних паперів, що можуть бути швидко реалізовані до суми активів; К2 - співвідношення чистої виручки та грошових коштів та вартості цінних паперів, що можуть бути швидко реалізовані; К3 - відношення прибутку до сплати податків до вартості активів; К4 - відношення сукупної заборгованості до вартості активів; К5 - відношення капіталу до вартості активів; К6 - відношення оборотного капіталу до чистої виручки. $Z= 1/[1+e^{-Y}]$, де e – число Ейлера (основа натуральних логарифмів), дорівнює 2,71828</p>
<p>Модель Дж. Фулмера</p>	<p>$H=5,528*V1+0,212*V2+0,073*V3+1,270*V4-0,120*V5+2,335*V6+0,575*V7+1,083*V8+ +0,894*V9-6,075$, де V1 – відношення нерозподіленого прибутку до сукупних активів; V2 – відношення обсягу реалізації до сукупних активів; V3 – відношення прибутку до сплати податків до власного капіталу; V4 – відношення грошового потоку до суми зобов'язань; V5 – відношення боргу до сукупних активів; V6 – відношення поточних зобов'язань до активів; V7 – відношення основних засобів до активів; V8 – відношення власних оборотних коштів до кредиторської заборгованості; V9 – відношення прибутку до сплати процентів і податків до сплачених процентів.</p>
<p>Модель Ж. Лего</p>	<p>$RZ\text{-Score}=4,5913*F+4,5080*L+0,3636*T-2,7616$, де F – відношення акціонерного капіталу до загальної вартості активів; L – відношення прибутку до сплати податків та процентів до загальної вартості активів; T – відношення чистої виручки за два попередніх періоди до активам за два попередніх періоди.</p>

Продовження таблиці 1.3

1	2
---	---

<p>Модель Ж. Конана і М. Гольдера</p>	<p>$Z=0,16*X1-0,22*X2+0,87*X3+0,1*X4-0,24*X5$, де X1 – питома вага суми дебіторської заборгованості і грошових коштів та їх еквівалентів у валюті балансу; X2 – доля постійного капіталу у валюті балансу; X3 – відношення фінансових витрат до валюти балансу; X4 – відношення витрат на персонал до доданої вартості; X5 – відношення валового прибутку до позикового капіталу.</p>
<p>Дискримінантна функція Беєрмана</p>	<p>$Z=0,077*X1+0,813*X2+0,124*X3-0,105*X4-0,063*X5+0,061*X6+0,268*X7+0,217*X8+0,012*X9+0,165*X10$, де X1 – питома вага позикового капіталу у валюті балансу; X2 – відношення чистого прибутку до валюти балансу; X3 – відношення чистого прибутку до позикового капіталу; X4 – відношення чистого прибутку до чистого доходу від реалізації продукції; X5 – відношення грошового потоку до позикового капіталу; X6 – відношення чистого доходу від реалізації продукції до валюти балансу; X7 – відношення запасів до чистого доходу від реалізації продукції; X8 – відношення суми амортизації до вартості основних засобів на кінець періоду; X9 – відношення введених основних засобів до суми амортизації; X10 – відношення заборгованості за банківськими послугами до позикового капіталу.</p>
<p>Модель Р. С. Сайфулліна і Г. Г. Кадикова (рейтингове число)</p>	<p>$R=2*K_0+0,1*K_1+0,08*K_2+0,45*K_3+K_4$, де K₀ – коефіцієнт забезпеченості власними коштами; K₁ – коефіцієнт поточної ліквідності; K₂– коефіцієнт оборотності активів; K₃– комерційна маржа (чистий прибуток / виручка); K₄– фінансова рентабельність.</p>
<p>Модель Давидової-Белікова</p>	<p>$R=8,38*K_1+K_2+0,054*K_3+0,63*K_4$, де K₁ – доля оборотного капіталу в активах; K₂– відношення чистого прибутку до капіталу; K₃– відношення виручки від реалізації до сукупних активів; K₄– відношення чистого прибутку до інтегральних витрат підприємства.</p>
<p>Модель О. П. Зайцевої</p>	<p>$K_{\text{компл}}=0,25*K_1+0,1*K_2+0,2*K_3+0,25*K_4+0,1*K_5+0,1*K_6$, де K₁ – коефіцієнт збитковості підприємства, що характеризується відношенням чистого збитку до власного капіталу; K₂ – співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості; K₃ – показник співвідношення короткострокових зобов'язань та найбільш ліквідних активів, що є зворотним показником до коефіцієнту абсолютної ліквідності; K₄ – збитковість реалізації продукції, що характеризується співвідношенням чистого збитку до обсягу реалізації продукції; K₅ – співвідношення позикового та власного капіталу; K₆ – коефіцієнт навантаження активів як величина, зворотна до коефіцієнта оборотності активів.</p>

Продовження таблиці 1.3

1	2
Логіко-економічна модель Турило А. М. та Святенко С. В.	$S=10,2 \cdot X_1 - 10,5 \cdot X_2 + 11 \cdot X_3 + 10,2 \cdot X_4 + 10,15 \cdot X_5$ або $S=5 \cdot X_1 - 2 \cdot X_2 + 1 \cdot X_3 + 5 \cdot X_4 + 6,67 \cdot X_5,$ де X_1 – відношення суми грошових коштів та їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань підприємства; X_2 – доля власного капіталу у загальній сумі капіталу підприємства; X_3 – відношення власних оборотних коштів до запасів; X_4 – прибутку від операційної діяльності до повної собівартості продукції; X_5 – відношення чистого прибутку до вартості капіталу.
Модель К. О. Солом'янової-Кирильчук та О. В. Гребенікової (на основі української державної методики)	$I = -0,2628 \cdot X_1 + 0,1895 \cdot X_2 + 0,0071 \cdot X_3 + 4,2095 \cdot X_4 + 0,3312 \cdot X_5,$ Де X_1 – коефіцієнт виробничого потенціалу відношення суми вартості незавершеного будівництва, основних засобів, виробничих процесів, незавершеного виробництва до сукупної вартості активів; X_2 – коефіцієнт трансформації (сума чистої виручки поділена на суму активів); X_3 – коефіцієнт оборотності чистої кредиторської заборгованості (співвідношення чистої виручки та чистої кредиторської заборгованості); X_4 – частка власних оборотних засобів в активах; X_5 – рентабельність виробництва (відношення чистого прибутку до суми всіх витрат)

Такий підхід обумовлений тим, що показники, що застосовувалися при побудові цих моделей, було відібрано вченими на основі ретельних наукових досліджень та обґрунтувань. Оскільки ці моделі довели свою працездатність та виявилися ефективними за певних умов, то їх складові окремо є цілком обґрунтованими індикаторами фінансово-економічного стану підприємства.

Представлене порівняння дозволяє визначити об'єктивний набір методів, що буде формувати систему з різних методів діагностики для отримання сукупності даних стосовно об'єкта діагностики, та зробити відповідні висновки щодо його розвитку, як економічного так і соціального.

Основу системи методів, використовуваних в діагностиці фінансово-економічного стану промислового підприємства, пропонується будувати на загальнонауковій методології, що передбачає системний, комплексний підходи до вирішення проблем, а також застосування таких методів, як балансний, моделювання, економіко-математичних й соціологічних вимірів.

1.3 Система діагностики фінансово-економічного стану підприємства

Процес прийняття рішень щодо розвитку підприємства передбачає наявність достатньо повної і достовірної інформації. Ця інформація повинна включати обізнаність: про наявність і величину попиту на товари та послуги; про фінансову стійкість і платоспроможність клієнтів, партнерів, конкурентів; про ціни, курси, тарифи; про можливості обладнання і нової техніки. Однак на практиці така інформація часто буває неоднорідною, різноякісною, неповною або перекрученою, що, природно, є джерелом загрози системної безпеки підприємства, працюючого в умовах ризику і нестабільної економіки.

Користувачами інформації, одержаної в результаті проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства, виступають:

- акціонери та засновники підприємства, яких цікавить рентабельність акціонерного капіталу;
- менеджери підприємства, яким результати діагностики надають достовірну інформацію про ефективність управління підприємством;
- інвестори, що вкладають капітал із певним рівнем ризику з метою отримання доходу від нього;
- кредитори, яких цікавить платоспроможність підприємства і ризик неповернення позичкових коштів;
- працівники підприємства, зацікавлені в отриманні інформації про здатність підприємства своєчасно виплачувати заробітну плату;
- постачальники матеріально-технічних ресурсів для з'ясування платоспроможності суб'єкта господарювання;
- споживачі продукції (клієнти підприємства), зацікавлені в стабільності фінансового стану як запоруки вчасних поставок товарів;
- державна податкова служба для з'ясування надходжень до бюджету;
- страхові компанії для визначення можливості настання страхового випадку;

- органи державного управління та суспільні організації, зацікавлені в економічному добробуті держави і регіону [25, 30].

Система діагностики фінансового стану повинна забезпечувати як моніторинг, автоматичний облік і розрахунок фінансових показників, так і виявляти області та причини порушень.

Для побудови системи економічної діагностики підприємства в цілому В. Забродський, Л. Трескунова та Л. Янов пропонують застосувати структурно-статистичний підхід, тобто виділити в його структурі складові частини, що виконують певну функцію чи сукупність однорідних функцій, – підсистеми підприємства, тобто вивчити його структуру [31, с.89]. Далі пропонується визначити перелік показників діагностування, до якого включити такі показники, які характеризують діяльність окремих підсистем та одночасно дають можливість здійснити узагальнюючу діагностику стану підприємства. Отже, дані автори розглядають підприємство як загальну систему діагностики (ЗСД), в якій виділяються підсистеми діагностування:

- локальні системи діагностики (ЛСД), для котрих визначаються переліки діагностичних показників та алгоритми їх розрахунку;
- локальні алгоритми діагностики (ЛАД);
- алгоритми загальної діагностики (АЗД), що враховують взаємозв'язок між показниками.

Пропонуємо застосувати даний принцип побудови системи діагностики для більш вузького об'єкта – фінансового стану підприємства, тобто розглядати саме фінансовий стан як загальну систему діагностики. Тоді постає проблема виділення локальних систем діагностики фінансово-економічного стану та формування для них списків діагностичних показників.

Наступним кроком побудови системи діагностики фінансового стану підприємства повинно стати формування локальних алгоритмів діагностики за трьома виділеними підсистемами, для чого потрібно визначити переліки показників діагностики та алгоритми їх розрахунку.

Показники, що відбираються для діагностики, повинні утворювати систему, тобто вони повинні описувати найсуттєвіші характеристики фінансового стану підприємства, виключаючи дублювання та суперечливість один одному. Для формування систем показників за кожною виділеною локальною системою діагностики фінансового стану підприємства було досліджено існуючі методики оцінки фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності та рентабельності підприємства.

Узагальнену систему діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства представлено на рис.1.2

Система управління суттєво впливає на об'єкт управління, який є джерелом інформації із внутрішнього середовища, яка є входом до системи діагностики. Зі схеми видно, що відбувається постійна циклічність елементів діагностики фінансово-економічного стану, яка призводить до безперервного взаємозв'язку [31, с.112].

Зазначимо, що проведення діагностики повинно базуватися на загальноприйнятих принципах, найважливішими з яких вважаються:

- своєчасність – діагностику необхідно проводити до створення кризової ситуації, появи перших ознак банкрутства, враховувати динамічність діяльності підприємства;

- комплексність – окремі явища і процеси доцільно досліджувати в комплексі з усіма іншими взаємопов'язаними явищами, чинниками, цілями;

- науковість – діагностика проводиться на основі науково обґрунтованих понять, категорій, закономірностей, застосуванні методології та методів дослідження;

- автентичність – процес діагностування базується на первинній, достовірній інформації;

- точність – відповідність реальним фактам, цілям і вимогам, що висуваються до процесу діагностування;

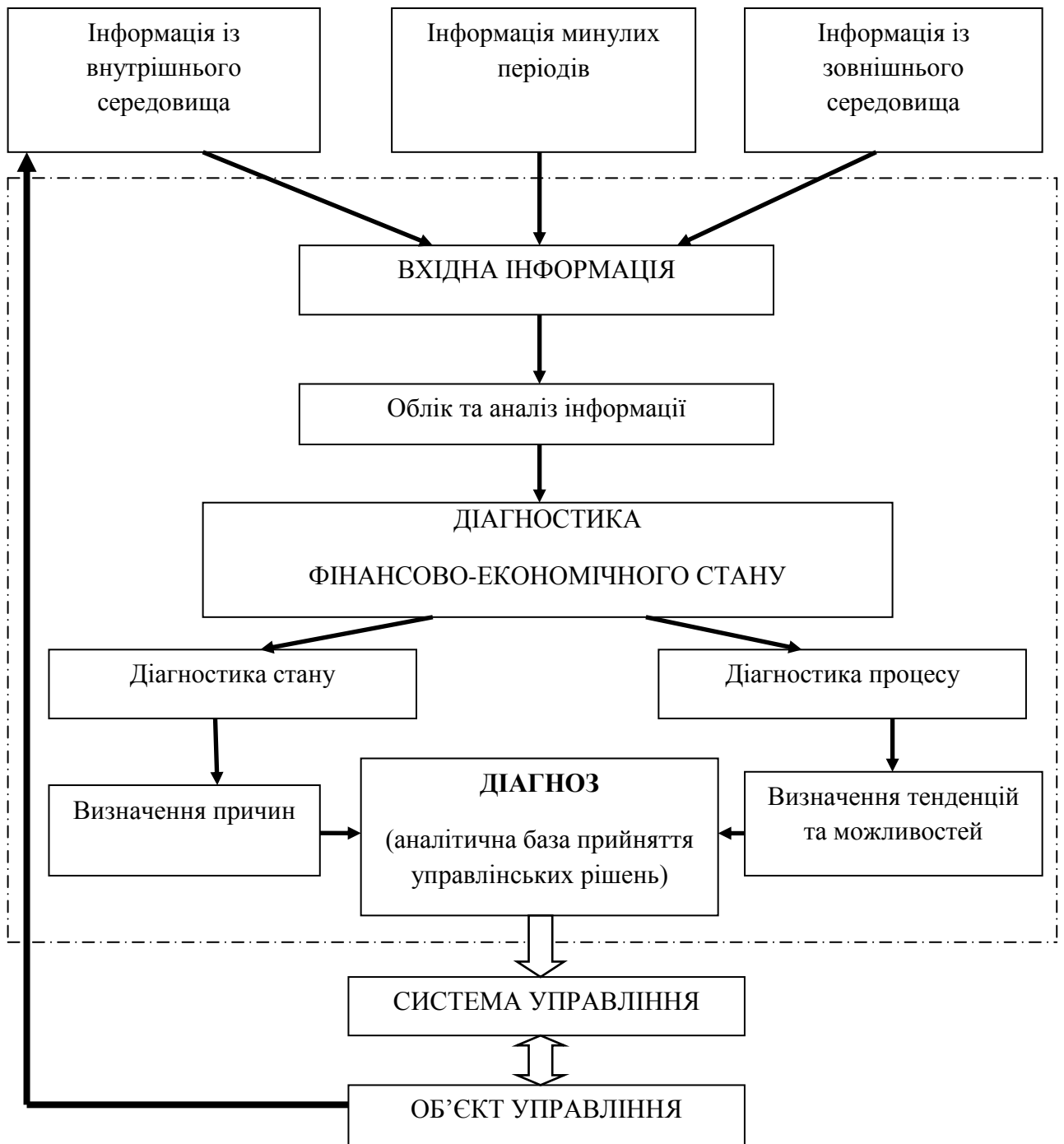

Рисунок 1.2 - Система діагностики фінансово-економічного стану підприємства (додоблений автором на основі [34, с.234]).

- об'єктивність - діагностика має здійснюватися за розробленою програмою дослідження, за чітко визначеними базовими параметрами з мінімальним впливом фактора суб'єктивізму; у процесі діагностики

необхідно використовувати тільки реальні факти, методи та заходи, щоб знизити рівень неточних оцінок;

- ефективність – здійснюючи діагностику підприємства, потрібно постійно порівнювати позитивні і негативні наслідки її проведення і витрати, які пов'язані з цим процесом.

Оцінка економічного та фінансового стану підприємства передбачає певну послідовність виконання аналітичної роботи [34, с. 167].

Методичний підхід, що використовується для визначення діагнозу про фінансово-економічний стан складається з восьми етапів.

На першому етапі, формується мета та визначаються цільові показники. До основних груп показників при проведенні діагностики фінансово-економічного стану відносяться: показники ліквідності, показники рентабельності, показники ділової активності та показники платоспроможності та показники фінансової стійкості. Найбільш поширений склад груп показників представлений в табл.1.4.

Таблиця 1.4 – Основні показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Показник	Формула розрахунку	Оптим. значення
1	2	3
Оцінка майнового стану		
1. Майно підприємства	Валюта балансу	↑
2. Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{\text{Знос}}{\text{Первісна вартість ОЗ}}$	$\leq 0,5 \downarrow$
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\frac{\text{Введені в експлуатацію ОЗ}}{\text{Первісна вартість ОЗ}}$	↑
4. Коефіцієнт вибуття основних засобів	$\frac{\text{Виведені з експлуатації ОЗ}}{\text{Первісна вартість ОЗ}}$	↓

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
5. Коефіцієнт придатності ОЗ	$\frac{\text{Залишкова вартість ОЗ}}{\text{Первісна вартість ОЗ}}$	$\geq 0,5$
Оцінка ліквідності та платоспроможності		
6. Власний капітал	Підсумок I розділу пасиву Балансу	↑
7. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	$\frac{(\text{Власний капітал} - \text{необоротні активи})}{\text{Оборотні кошти}}$	$\geq 0,1$
8. Коефіцієнт покриття	$\frac{\text{Оборотні кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	> 1 (2-2,5)
9. Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{Середньо- та високоліквідні кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	0,5-0,8
10. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	> 0 (0,25-0,35)
11. Чистий оборотний капітал	Оборотні кошти – Поточні зобов'язання	$> 0, \uparrow$
12. Частка оборотних коштів	$\frac{\text{Оборотні кошти}}{\text{Валюта балансу}}$	
Оцінка фінансової стійкості		
13. Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\geq 0,5$
14. Коефіцієнт фінансової залежності	$\frac{\text{Позичкові кошти}}{\text{Валюта балансу}}$	$\leq 0,5$
15. Коефіцієнт фінансування	$\frac{\text{Позичкові кошти}}{\text{Власний капітал}}$	
16. Коефіцієнт співвідношення власних та позичкових коштів	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позичкові кошти}}$	≥ 1

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
Оцінка рентабельності		
17. Рентабельність продажів	$\frac{\text{Валютний прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}}$	↑
18. Рентабельність основної діяльності	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина активів}}$	↑
19. Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина власного капіталу}}$	↑
Показники ділової активності		
20. Термін окупності власного капіталу	$\frac{100}{\text{Рентабельність Власного капіталу}}$	↓
21. Фондовіддача	$\frac{\text{Обсяг виробництва продукції}}{\text{Середньорічна вартість ОЗ}}$	↑

На другому етапі відбувається вибір організаційних форм та методів її реалізації; розроблення програми проведення. Розроблення програми проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства повинне здійснюватися з урахуванням головної мети дослідження та відповідно до поставлених до неї завдань. Також необхідно під час визначення етапів програми звернути увагу на особливості раціональної організації праці, достовірне та актуальне інформаційне забезпечення.

На третьому етапі, збирають дані та підготовлюють інформацію для діагностики тому що основним критерієм доцільності проведення діагностики та побудови на її результатах стратегії подальшого розвитку підприємства є наявність актуальної, достовірної інформації, необхідної для ґрунтовних досліджень. Для цього використовують оперативні дані та дані форм звітності. Для цього підприємство створює відповідну інформаційну базу. Такою інформаційною базою аналізу фінансового та економічного стану є

бухгалтерська фінансова звітність, тобто система показників, які відображають майновий і фінансовий стан підприємства на конкретну дату. Вона складається з наступних взаємопов'язаних форм: “Баланс”, ф.1; “Звіт про фінансові результати”, ф. 2; “Звіт про рух грошових коштів”, ф.3; “Звіт про власний капітал”, ф.4; «Примітки до фінансової звітності», ф.5. У разі, якщо раніше аналіз не проводився і дані відсутні, то необхідно розробити нові форми та бланки звітності.

Інформація із зовнішнього середовища повинна включати обізнаність: про наявність і величину попиту на товари та послуги; про фінансову стійкість і платоспроможність клієнтів, партнерів, конкурентів; про ціни, курси, тарифи; про можливості обладнання і нової техніки. Однак на практиці така інформація часто буває неоднорідною, різноякісною, неповною або перекрученою, що, природно, є джерелом загрози системної безпеки підприємства, працюючого в умовах ризику і нестабільної економіки.

Інформація із зовнішнього та внутрішнього середовища об'єкта дослідження та інформація минулих періодів є вихідною інформацією для системи діагностики. Від вихідної інформації вимагається своєчасність, повнота, вірогідність, характерність, цінність та доступність. В результаті даної системи формується аналітична база для прийняття управлінських рішень.

Принципи інформаційного забезпечення, які повинні використовуватися під час дослідження фінансово-економічних показників:

- актуальність – своєчасне оновлення інформації
- оперативність – швидка реакція на зміни в матеріальному забезпеченні;
- доступність – інформація доступна для користувачів системи
- автоматизованість – звітність оброблюється автоматизовано.

Використання запропонованих принципів інформаційного забезпечення внутрішніх груп користувачів дасть змогу забезпечити високий рівень швидкості обробки даних. Для цього необхідно використовувати

програмне забезпечення, яке сприяє оперативності отримання та обробки даних [35, с.42].

На четвертому етапі, здійснюється оцінка та первинний аналіз одичних показників. При цій оцінці діагностики можливо визначити якими є значення параметрів, прийнятними, нормальними чи кризовими з урахуванням поточного стану підприємства. Цей етап потребує відповідного методологічного забезпечення, певного кваліфікаційного рівня працівників, які займаються аналізом, їх забезпеченості технічними засобами.

П'ятий етап вміщує розрахунки інтегральних та групових показників фінансово-економічного стану підприємства.

На шостому етапі проводиться інтерпретація даних та рекомендацій щодо поліпшення становища фінансово-економічної діяльності підприємства. Доцільно проводити висновки про одержанні результати щодо стану показників, оцінити динаміку досліджуваних процесів та управлінських рішень. Також, необхідно виправляти помилки, які допущення у стратегіях для подальшого фінансового розвитку підприємства.

На сьомому етапі прогнозуються цільові показники у короткостроковій перспективі для виявлення тенденцій за обставинами, які склалися. Прогнозування включає побудову моделей як одновимірних, так і багатовимірних.

І на останньому, восьмому, етапі складається звіт за результатами фінансово-економічної діагностики. Звіт може бути для внутрішнього використання та для зовнішнього. Внутрішній звіт включає процес управління фінансово-економічним розвитком, тому він повинен бути більш детальним та розгорнутим для аналізу фінансово-економічних результатів. Зовнішній звіт повинен бути стислим, тому що він використовується стейкхолдерами (зацікавленими сторонами) [30, с.107.].

Системі діагностики фінансового стану підприємства характерні: цілеспрямованість, цілісність, повнота та прозорість, гнучкість, об'єктивність, динамічність, циклічність, ефективність, адаптивність та

перспективність.

Але інформація отримана за результатами використання такої системи діагностики фінансово-економічного стану, не дозволяє в повній мірі використовувати її як підґрунтя для відбору ефективних заходів щодо забезпечення розвитку підприємства. Це пояснюється тим, що:

по-перше, набір якісних та кількісних показників або занадто великий, або недостатньо віддзеркалює наявні проблеми, що не дозволяє швидко і своєчасно надати результати таких обчислень та здійснювати їх постійний моніторинг.

по-друге, критерії оцінки показників фінансово-економічного стану в більшості випадків розмиті, що не дозволяє більш чітко визначити «вузькі місця» в управлінні розвитком підприємства;

по-третє, узагальнення результатів за комплексним підходом не дозволяє в повній мірі виявити потенційні загрози та ризики і визначити першочерговість управлінських рішень.

Таким чином удосконалення підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства необхідно проводити через зміни в системі діагностики фінансово-економічного стану підприємства та усунення означених проблем.

Висновки до 1 розділу

В процесі дослідження теоретико-методичних засад діагностики фінансово-економічного стану підприємства було проведено аналіз сучасних наукових підходів до визначення категоріального апарату, розглянуто сутність діагностики, визначено мету та завдання діагностики фінансово-економічного стану підприємства, що дозволило виявити ступінь його

важливості для промислових підприємств в залежності від напрямків застосування результатів такої діагностики.

Спираючись на твердження науковців, можна сказати, що фінансово-економічний стан - це головний критерій ділової активності підприємства, який визначає його конкурентоздатність та потенціал в результативній реалізації економічних інтересів учасників господарської діяльності. Кожне підприємство має забезпечувати фінансовий та економічний стан на такому рівні, щоб мати здатність виконувати свої поточні зобов'язання перед всіма контрагентами.

Проведені дослідження сутності таких понять як «економічний стан», «фінансовий стан», «економічна діагностика», «фінансова діагностика» дозволили за допомогою абстрактно-логічного методу сформулювати авторське визначення категорії «діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства» під яким слід розуміти процес (спосіб) оцінювання стану управління ресурсами промислового підприємства та його фінансовим забезпеченням на основі комплексу методів і інструментів та аналітичної інформації спрямований на виявлення негативних факторів та «вузьких місць» в управлінні.

Порівняльний аналіз характеристик основних методів та прийомів економічного аналізу, що використовуються в діагностиці фінансово-економічного стану промислового підприємства дозволило визначити об'єктивний набір методів, що буде формувати систему з різних методів діагностики для отримання сукупності даних стосовно об'єкта діагностики та забезпечувати формування відповідних висновків щодо його розвитку, як економічного так і соціального. Основу такої системи методів пропонується будувати на загальнонауковій методології, що передбачає системний, комплексний підходи до вирішення проблем, а також застосування таких методів, як балансовий, моделювання, економіко-математичних й соціологічних вимірів.

Розглянутий загально прийнятий підхід до формування системи

діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства дозволив визначити, що системі діагностики фінансово-економічного стану підприємства характерні: цілеспрямованість, цілісність, повнота та прозорість, гнучкість, об'єктивність, динамічність, циклічність, ефективність, адаптивність та перспективність. Але в процесі аналізу структурних елементів такої системи та методики діагностування виявлено, що отримані результати не дозволяє в повній мірі використовувати її як підґрунтя для відбору ефективних заходів щодо забезпечення розвитку підприємства. Це пояснюється тим, що: по-перше, набір якісних та кількісних показників або занадто великий, або недостатньо віддзеркалює наявні проблеми, що не дозволяє швидко і своєчасно надати результати таких обрахунків та здійснювати їх постійний моніторинг; по-друге, критерії оцінки показників фінансово-економічного стану в більшості випадків розмиті, що не дозволяє більш чітко визначити «вузькі місця» в управлінні розвитком підприємства; по-третє, узагальнення результатів за комплексним підходом не дозволяє в повній мірі виявити потенційні загрози та ризики і визначити першочерговість управлінських рішень.

Таким чином удосконалення підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства необхідно проводити через зміни в системі діагностики фінансово-економічного стану підприємства та усунення означених проблем.

Отримані результати дослідження, одержані у першому розділі, дають змогу у подальшому перейти до аналізу фінансово-економічного стану промислового підприємства та удосконаленню підходу до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ПАТ «МОТОР СІЧ»

2.1 Загальна характеристика господарської діяльності ПАТ «Мотор Січ»

ПАТ «Мотор Січ» існує з 1907 році. До грудня 1915 року завод випускав сільськогосподарські механізми і інструменти, виконував різні види механічної обробки, відливав вироби з чавуну і міді. У грудні 1915 року акціонерне товариство «Дюфлон, Костянтинович і До» («Дека») викупило завод і змінило профіль його виробничої діяльності. Завод почав освоєння виробництва авіаційних двигунів, і в жовтні 1916 року був виготовлений перший 6-циліндровий мотор водяного охолодження «Дека» М-100.

Підприємство створює і освоює в серійному виробництві нові двигуни, кожен з яких став значною віхою в розвитку вітчизняного авіадвигунобудівництва [29].

Акціонерне товариство «Мотор Січ» засновано Фондом державного майна України у вигляді відкритого акціонерного товариства шляхом перетворення суб'єкта підприємницької діяльності державного підприємства «Мотор Січ» відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 березня 1994р. № 216-Р і Наказу Фонду державного майна України від 04 травня 1994р. № 38-АТ і діє відповідно до Законів України «Про підприємство в Україні», «Про власність», «Про підприємництво», «Про господарчі товариства», «Про цінні папери й фондову біржу». У 1995 р. підприємство перетворене у відкрите акціонерне товариство «Мотор Січ». Сьогодні це публічне акціонерне товариство «Мотор Січ»

Підприємство створене з метою виробництва авіаційної техніки, продукції виробничо-технічного призначення, товарів надрового споживання, цивільної продукції на основі оптимального використання 47 виробничих потужностей і науково-технічного потенціалу,

сільськогосподарської продукції, надання платних послуг населення, ведення торговельної, комерційної, інвестиційної й зовнішньоторговельної діяльності й одержання прибутку.

Діяльність підприємства спрямована на подальший його розвиток, одержання прибутку на вкладений капітал, як усередині України, так і за її межами.

Статутний фонд підприємства ПАТ «Мотор Січ» становить 280528650 гривень, сформований за рахунок його майна відповідно до діючого законодавства. Статутний фонд розділений на 2077990 простих іменних акцій номінальної вартістю 135 гривень кожна. Акції ПАТ «Мотор Січ» - це випущені цим підприємством цінні папери необмеженого строку, що свідчать про внесення конкретного паю в статутний фонд ПАТ «Мотор Січ».

У складі ПАТ «Мотор Січ» 8 спеціалізованих машинобудівних заводів, розташованих на території України:

- Запорізький моторобудівний завод (СМЗ).
- Сніжнянський машинобудівний завод (ВМЗ).
- Лебединський моторобудівний завод (ЛМЗ-1).
- Запорізький машинобудівний завод ім. В. И. Омельченко.
- Гуляйпольський механічний завод (Гмехз).
- Волочиський машинобудівний завод (ВМЗ).
- Лебединський машинобудівний завод (Лмашз).
- Запорізький завод товарів народного споживання (ЗЗТНП) [34].

Органами управління ПАТ «МОТОР СІЧ» є: загальні збори акціонерів (вищий орган), наглядова рада, рада директорів (виконавчий орган), ревізійна комісія.

Найголовнішу роль у організаційній структурі ПАТ «Мотор Січ» відіграє генеральний директор, якому підпорядковується директори спеціалізованих машинобудівних заводів. Директору підпорядковуються: головний інженер; заступник директора по виробництву; заступник

директора по зв'язкам з громадкістю; головний контролер; заступник директора по будівництву; головний бухгалтер; інші.

Прибуток ПАТ «Мотор Січ» створюється з надходжень від господарської діяльності після покриття всіх витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією. Порядок розподілу чистого прибутку (доходу) і покриття збитків визначається вищим органом ПАТ «Мотор Січ» простою більшістю голосів, які беруть участь у зборах.

ПАТ «Мотор Січ» створює цільові фонди, зв'язані зі своєю діяльністю:

- Резервний фонд.
- Фонд нагромадження й технічного обслуговування.
- Фонд споживання.
- Фонд оплати дивідендів.
- Фонд викупу акцій.
- Інші фонди.

Динамічно розвиваючись протягом 101 років, ПАТ «Мотор Січ» сьогодні – одне з найбільших у світі і єдине в Україні підприємство з виробництва, обслуговуванню й ремонту 55 типів і модифікацій авіадвигунів. Основними напрямками діяльності цього товариства є виробництво, випробування, ремонт та технічне обслуговування авіадвигунів (понад 60 типів двигунів для більше ніж 88 видів літаків і вертольотів). Поставки продукції ПАТ «Мотор Січ» здійснюються в понад 100 країн світу, його річний обіг складає 220 млн. дол.

Продукція, що виготовляє ПАТ «Мотор Січ»:

1. Авіаційні двигуни: турбогвинтові, турбореактивні двоконтурні, турбогвинтовентиляторні, турбовальні, допоміжні. 49
2. Головні вертолітні редуктори: ВР-442, ВР-17МС.
3. Промислові установки: серійна продукція, продукція в розробці.
4. Товари народного споживання: навісне обладнання для вертольота Мі-2, агротехніка, двигуни внутрішнього згорання, комплектуючі, рушійні

установки, мотопили, сепаратори, товари для дому, товари для автолюбителів.

5. Продукція медичного призначення: набір ендопротезів колінного суглоба «МОТОР СІЧ ЕПК-2», система ендопротезів тазостегнового суглоба «ІТО - МОТОР СІЧ», система ендопротезів тазостегнового суглоба «МОТОР СІЧ ЕТБС», набір інструментів «МОТОР СІЧ ІНЕТС-1», набір інструментів «МОТОР СІЧ ІНЕТС-2», набір інструментів «МОТОР СІЧ ІНЕКС-1».

Спеціалістами «Мотор Січ» розроблені і виготовляються комплексні газотурбінні силові системи для виробництва електроенергії, нагрівання води, гасіння вогню. Авіаційні двигуни використовуються також в якості приводів бурових установок і силових агрегатів пасажирських лайнерів на повітряній подушці.

В теперішній час основною продукцією заводу являються:

- пересувні автоматизовані електростанції ПАЕС-2500 (ЕГ-2500), які призначені для живлення електроенергією промислових і побутових споживачів, покриття пікових навантажень і в якості резервних джерел енергії. Електростанції відрізняються підвищеною мобільністю, простотою в управлінні, надійністю і не потребують великих капітальних затрат при введенні в експлуатацію; стійко працюють в паралельному режимі, з зовнішньою енергосистемою; можуть транспортуватися автомобільним, залізничним, повітряним і водним транспортом. Конструкція станції дозволяє виконувати швидку заміну агрегатів. Електростанції ПАЕС-2500 успішно 50 експлуатуються в різних кліматичних зонах СНГ (Росія, Казахстан, Туркменістан, Киргизія, Грузія) і за кордоном - в Угорщині , Аргентині, Бразилії, Гвінеї, Афганістані, Китаї, Пакистані та в інших країнах;

- виготовлення і ремонт двигунів АІ-20, що використовуються в якості приводу генератора вищевказаних електростанцій;

- деталі авіаційних двигунів, що виготовляються ПАТ «Мотор Січ»;

- п'ята частина необхідного об'єднанню оснащення: різальний і вимірювальний інструмент, складні типи штампів , прес-форми;

- товари народного вжитку, серед яких особливим попитом користуються глушники для легкових автомобілів «ВАЗ», «Москвич», «Волга», манежі дитячі комбіновані портативні, МДКП-1, атракціон «Веселі гірки», комплект для домашньої гімнастики КДГ-1 й ін.

Виготовлення продукції високої якості забезпечується кваліфікованими кадрами, застосуванням прогресивних технологій і обладнання, ефективних організаційних систем, наявністю спеціалізованих підрозділів.

На світовому ринку ПАТ «Мотор Січ» зарекомендувало себе підприємством, що випускає продукцію з високими технічними характеристиками на сертифікованій виробничій базі. Виробництво і ремонт авіадвигунів сертифіковані Авіаційним Регістром Міждержавного Авіаційного Комітету (МАК) і Державним департаментом авіаційного транспорту України. Поряд з високоякісним ремонтом в заводських умовах, фахівцями підприємства відпрацьовані технології відновлення двигунів середнім ремонтом в умовах експлуатації з забезпеченням високої якості виконуваних робіт.

Розвинена і налагоджена система технічного супроводу двигунів дозволяє надавати конкурентоспроможні послуги практично в будь-якій точці земної кулі і на протязі всього терміну експлуатації.

Одним з найважливіших завдань підприємства є розширення ринків збуту. З метою заняття нової ринкової ніші АТ «Мотор Січ» розвиває напрямок з розробки, ремонту і модернізації вертольотів в рамках реалізації власної вертолітної програми (табл.2.1).

Стратегічна концепція розвитку МОТОР СІЧ - стратегія зростання на основі широкомасштабної диверсифікації виробництва, зміцнення і розширення своїх позицій на ринку авіаційної та вертолітної техніки, експлуатаційних послуг, яка реалізується за такими основними стратегічними напрямками: формування та впровадження пріоритетних цільових програм створення конкурентоспроможної продукції; розширення ринків збуту і послуг; підвищення ефективності маркетингової діяльності;

створення ефективного високотехнологічного виробництва на базі його технічного переоснащення; формування дієвої системи менеджменту якості.

Таблиця 2.1 - Доходи від реалізації продукції ПАТ «МОТОР СІЧ» у 2016-2017 рр.(тис. грн.) за видами продукції

Найменування показника	2016р.	2017р.	Відхилення,	
			+/-, тис.грн.	%
Чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг, в т.ч.	10 546 323	15 150 429	4 604 106	143,7
- виробництво, ремонт, обслуговування авіаційної техніки	8 619 778	12 558 057	3 938 279	145,7
- запчастини, товари загально технічного призначення	1 219 510	1 481 860	262 350	121,5
- товари народного споживання	98 116	135 348	37 232	137,9
- інші товари, роботи, послуги	608 919	975 164	366 245	160,1

Маркетингова політика АТ «Мотор Січ» спрямована на збереження традиційних ринків збуту для своєї продукції і освоєння нових. У 2017 році підприємство розвивало співпрацю з компаніями з регіонів, з якими підприємство пов'язують давні партнерські відносини, пропонуючи на ці ринки нові типи та модифікації сучасної авіаційної техніки. Найважливішим завданням для себе підприємство вважає посилення своєї присутності на ринках країн, які активно розвиваються, таких як Китай, Індія, країни Близького Сходу. З цією метою ПАТ «Мотор Січ» проводить необхідні роботи по сертифікації і ліцензуванню поставки нових типів продукції своїм клієнтам.

Також у 2017 році підприємство розширювало географію своїх постачань. Укладено контракти з новими партнерами з Ефіопії, Боснії і Герцеговини, Хорватії, Азербайджану, за якими Ви поставки і ремонт вертолітних двигунів різних типів і модифікацій, а також постачання запасних частин до них. Укладено довгостроковий контакт на поставку двигунів AI-450CP в Австрію для установки на універсальний легкий літак фірми DiamobdAircraft.

Доставка продукції за кордон відбувається відповідно до умов «Інкотермс». Витрати підприємства на збут продукції у 2017 році становили 896 893 млн. грн., з них витрати на маркетинг і рекламу становили 71 828 млн. грн. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Витрати ПАТ «Мотор Січ» на збут у 2016-2017 р.
(тис. грн.)

Найменування показника	2017	2016	Відхилення	
			+/-,	%
1	2	3	4	5
Агентська винагорода	293 895	250 857	-43 038	85,4
Заробітна плата та соціальні відрахування	8 869	7 926	-943	89,4
Витрати на відрядження	13 923	8 192	-5 731	58,8
Транспортування та страхування продукції	329 965	247 263	-82 702	74,9
Гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування	96 045	114 110	18 065	118,8
Маркетинг і реклама	71 828	58 826	-13 002	81,9
Митні витрати	2 150	6 165	4 015	286,7
Інші	80 218	86 248	6 030	107,5
Всього	896 893	779 587	-117 306	86,9

Підприємство також активно розвиває нову для себе вертолітний програму, яка дозволить вийти на ринок готових вертольотів. В даний час підприємство активно працює над проектами по ремоторизації вертольотів Мі-8Т, Мі-8МТВ (Мі-17), Мі-24 та Мі-2 і оснащенням їх новими двигунами ТВЗ-117ВМА-СБМ1В різних модифікацій і АІ-450М, що дозволяє поліпшити експлуатаційні та льотні характеристики вертольотів.

Таким чином, можна зробити висновки, що ПАТ «Мотор Січ» є лідером не тільки на українському ринку виготовлення авіадвигунів, а також і в світі. З кожним роком компанія активно розвивається і її прибуток зростає. Так у 2017 році доходи від реалізації продукції зросли на 52%. Підприємство в основному реалізує свою продукцію за кордоном, виконання експортних контрактів є основним джерелом грошових коштів підприємства.

2.2 Аналіз основних показників фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»

Оцінка економічного та фінансового стану підприємства передбачає певну послідовність виконання аналітичної роботи. Комплексний аналіз фінансового та економічного стану передбачає наступні кроки:

1. Кількісно в статистиці і в динаміці оцінюється розмір порушення основних показників, що формуються в інформаційній базі підприємства.
2. Виявляються причини порушення пропорцій що визначені на підприємстві, динаміка зміни їх впливу на перебіг фінансової «хвороби» підприємства.

В економічній літературі на сьогодні пропонується досить значна кількість показників для аналізу фінансово-економічного стану підприємства. Найчастіше вони групуються, але й існують різні варіанти цього групування. Основні показники оцінювання економічного та

фінансового стану підприємства формують п'ять груп:

- показники майнового стану: майно підприємства, коефіцієнти зношення, оновлення, вибуття та придатності основних засобів;
- показники ліквідності та платоспроможності: власний капітал, коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами, коефіцієнт покриття, коефіцієнти абсолютної, швидкої ліквідності, чистий оборотний капітал та частка оборотних коштів у активах;
- показники фінансової стійкості: коефіцієнти платоспроможності, фінансової залежності, фінансування, співвідношення власних та позикових коштів;
- показники рентабельності: рентабельність продажів, основної діяльності та рентабельність власного капіталу;
- показники ділової активності: термін окупності власного капіталу, фондівіддача, термін окупності основних засобів [32].

Для оцінки використовуються бухгалтерська фінансова звітність, тобто система показників, які відображають майновий і фінансовий стан підприємства на конкретну дату. Вона складається з наступних взаємопов'язаних форм: “Баланс” (ф.1); “Звіт про фінансові результати”, (ф. 2); “Звіт про рух грошових коштів”, (ф.3); “Звіт про власний капітал”, ф.4; «Примітки до фінансової звітності», ф.5. Фінансова звітність ПАТ «Мотор Січ» за 2016 – 2017 роки [34; 35] представлена в Додатку А та Б відповідно.

Фінансово-економічний стан підприємства, перш за все, оцінюється шляхом вертикального та горизонтального аналізу балансу. Для цього дані фінансової звітності перетворюють у відповідну аналітичну форму за якою визначаються структура та зміни в капіталі підприємства. У балансі підприємства відображається склад ресурсів і джерела формування ресурсів. Визначаються фактори що впливають на можливість підприємства вести ефективну господарську діяльність, співвідношення певних складових елементів активу і пасиву, а також взаємозв'язок між ними. Порівняльний

аналітичний баланс ПАТ «Мотор-Січ» за 2016р. представлений в табл.2.3 – 2.4, а за 2017р. представлений в табл.2.5 – 2.6.

Таблиця 2.3 – Актив порівняльного балансу ПАТ «Мотор-Січ» за 2016 рік (тис.грн.)

Актив	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни			
	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (3 - 2)	у питомій вазі (5 - 4)	у % на початок періоду (6:2)*100	у % до зміни підсумку балансу (6:65)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Необоротні активи	5944788	6830689	28,82	27,19	+885901	-1,63	+14,90	+19,70
II. Оборотні активи	14672821	18294855	71,13	72,81	+3622034	+1,68	+24,69	+80,55
у тому числі - запаси	10500139	13192946	50,90	52,51	+2692807	+1,61	+25,65	+59,89
- векселі одержані	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	915209	1125428	4,44	4,48	+210219	+0,04	+22,97	+4,68
- дебіторська заборгованість за розрахунками та інша	1308354	953340	6,34	3,79	-355014	-2,55	-27,13	-7,90
- грошові кошти та їх еквіваленти	1273420	2352855	6,17	9,36	+1079435	+3,19	+84,77	+24,01
- інше	675699	670286	3,28	2,67	-5413	-0,61	-0,80	-0,12
III. Витрати майбутніх періодів	11539	110	0,06	0,00	-11429	-0,06	-99,05	-0,25
Баланс	20629148	25125654	100,00	100,00	+4496506	0,00	+21,80	+100,00

Таблиця 2.4 – Пасив порівняльного балансу ПАТ «Мотор-Січ» за 2016 рік (тис.грн.)

Пасив	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни			
	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок к звіт. період у	на кінець звіт. період у	в абсолютн. Величинах (3 - 2)	у питомій вазі (5 - 4)	у % на початок періоду (6:2)*100	у % до зміни підсум. балансу (6:6б)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Власний капітал	14122181	16252316	68,46	64,68	+2130135	-3,78	+15,08	+47,37
II. Забезпечення наступних витрат і платежів	1190554	1063738	5,77	4,23	-126816	-1,54	-10,65	-2,82
III. Довгострокові зобов'язання	52421	2112474	0,25	8,41	+2060053	+8,16	+3929,82	+45,81
IV. Поточні зобов'язання	5262824	4725640	25,51	18,81	-537184	-6,70	-10,21	-11,95
у тому числі	601461	874166	2,92	3,48	+272705	+0,56	+45,34	+6,06
- короткострокові кредити банків								
- поточна заборгованість за довгостроковим и зобов'язаннями	40329	19323	0,20	0,08	-21006	-0,12	-52,09	-0,47
- векселі видані	103,00	103,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	566308	632068	2,75	2,52	+65760	-0,23	+11,61	+1,46
- поточні зобов'язання за розрахунками та інші	4054623	3199980	19,65	12,74	-854643	-6,91	-21,08	-19,01
V. Доходи майбутніх періодів	1168	971486	0,01	3,87	+970318	+3,86	+83075,17	+21,58
Баланс	20629148	25125654	100,00	100,00	+4496506	0,00	+21,80	+100,00

Таблиця 2.5 – Актив порівняльного балансу ПАТ «Мотор-Січ» за 2017 рік (тис.грн.)

Актив	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни			
	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітн. періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (3 - 2)	у питомій вазі (5 - 4)	у % на початок періоду (6:2)*100	у % до зміни підсумку балансу (6:6б)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Необоротні активи	6839349	7635917	27,09	26,11	+796568	-0,98	+11,65	+19,95
II. Оборотні активи	18411573	21607202	72,91	73,89	+3195629	+0,98	+17,36	+80,04
у тому числі - запаси	13308892	14365688	52,71	49,12	+1056796	-3,59	+7,94	+26,47
- векселі одержані	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1121133	3195027	4,44	10,93	+2073894	+6,49	+184,98	+51,95
- дебіторська заборгованість за розрахунками та інша	953348	1192804	3,78	4,08	+239456	+0,30	+25,12	+6,00
- грошові кошти та їх еквіваленти	2352855	2756289	9,32	9,43	+403434	+0,11	+17,15	+10,10
- інше	675345	97394	2,67	0,33	-577951	-2,34	-85,58	-14,48
III. Витрати майбутніх періодів	110,00	338,00	0,00	0,00	+228,00	0,00	+207,27	+0,01
Баланс	25251032	29243457	100,00	100,00	+3992425	0,00	+15,81	+100,00

Таблиця 2.6 – Пасив порівняльного балансу ПАТ «Мотор-Січ» за 2017 рік (тис.грн.)

Пасив	Абсолютні величини		Питома вага, %		Зміни			
	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (3 - 2)	у питомій вазі (5 - 4)	у % на початок періоду (6:2)*100	у % до зміни підсумку балансу (6:66)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Власний капітал	16315142	19381433	64,61	66,28	+3066291	+1,67	+18,79	+76,80
II. Забезпечення наступних витрат і платежів	1063802	1465353	4,21	5,01	+401551	+0,80	+37,75	+10,06
III. Довгострокові зобов'язання	2113010	2276916	8,37	7,79	+163906	-0,58	+7,76	+4,11
IV. Поточні зобов'язання	4787592	5235340	18,96	17,90	+447748	-1,06	+9,35	+11,21
у тому числі	874166	804356	3,46	2,75	-69810	-0,71	-7,99	-1,75
- короткострокові кредити банків								
- поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	19323	57665	0,08	0,20	+38342	+0,12	+198,43	+0,96
- векселі видані	103,00	103,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
- кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	661396	533649	2,62	1,82	-127747	-0,80	-19,31	-3,20
- поточні зобов'язання за розрахунками та інші	3232604	3839567	12,80	13,13	+606963	+0,33	+18,78	+15,2
V. Доходи майбутніх періодів	971486	884415	3,85	3,02	-87071	-0,83	-8,96	-2,18
Баланс	25251032	29243457	100,00	100,00	+3992425	0,00	+15,81	+100

Згідно даних таблиць 2.5-2.6 варто зазначити що на підприємстві відбулося збільшення майна підприємства на 4 496 506 тис.грн в 2016 році та на 3992425 тис.грн. в 2017р., що у відносних величинах складає 21,8% та 15,8% відповідно. Аналіз змін у питомій вазі свідчить, що істотних змін не відбулося протягом двох років. А саме, частка необоротних активів в 2016р. зменшилась на 1,63% і на 0,98% у 2017р. на користь оборотних активів. При цьому, в 2016 році спостерігається позитивна динаміка щодо зменшення на 2,55% питомої ваги дебіторської заборгованості за розрахунками, при зростанні грошових коштів та їх еквівалентів на 3,19% та запасів на 1,61%. Вже в 2017 році питома вага запасів в структурі оборотних коштів зменшилась на 3,59%, а дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги зросли на 6,49%.

В 2016 році збільшення майна ПАТ «Мотор-Січ» було забезпечено зростанням власного капіталу на 2 130 135 тис.грн. та довгострокових зобов'язань на 2060053 тис.грн.. Хоча за питомою вагою доля власного капіталу зменшилась на 3,78% до 64,68%. В 2017 році зростання майна відбулося більшою часткою за рахунок зростання власного капіталу на 3066291 тис.грн. і питома вага його склала на кінець 2017 року 66,28%., що на 2,18% менше ніж на початок 2016 рік, але більше на 1,67% ніж на початок 2017р. При цьому спостерігається зменшення в порівнянні з 2016 роком як довгострокових зобов'язань на 0,58% так і поточних зобов'язань 1,06%.

Отже, можна зробити висновок, що баланс ПАТ «Мотор Січ» як в 2016р. так і в 2017р. є позитивним за такими основними ознаками: зростання валюти балансу; зростання темпів приросту всіх активів над темпами приросту необоротних активів; перевищення власного капіталу над позиковим і збільшення темпів його зростання над залученим; перевищення частки власних оборотних коштів понад 10%. Можна стверджувати, що підприємство є фінансово стійким і достатньо незалежним від зовнішніх кредиторів. Оцінка фінансово-економічного стану неможлива без порівняльного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.

Порівняльний аналітичний звіт про фінансові результати за 2016 – 2017 роки представлений в таблицях 2.7-2.8 відповідно.

Таблиця 2.7 - Порівняльний аналітичний звіт про фінансові результати за 2016р. (тис.грн.)

Фінансові результати	Абсолютні величини		Зміни	
	за попередній період	за звітний період	в абсолютних величинах (3 - 2)	у % до попереднього періоду (4:2)*100
1	2	3	4	5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	13824039	10546207	-3277832	-23,71
Собівартість реалізованої продукції	4933107	4217243	-715864	-14,51
Валовий прибуток (збиток)	8890932	6328964	-2561968	-28,82
Інші операційні доходи	10562058	9991300	-570758	-5,40
Адміністративні витрати	997124	1041515	+44391	+4,45
Витрати на збут	804272	779587	-24685	-3,07
Інші операційні витрати	11802464	11027717	-774747	-6,56
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	5849130	3471445	-2377685	-40,65
Доход від участі в капіталі	14184	9187	-4997	-35,23
Інші фінансові доходи	55118	21501	-33617	-60,99
Інші доходи	339035	255137	-83898	-24,75
Фінансові витрати	100003	190164	+90161	+90,16
Втрати від участі в капіталі	9486	1,00	-9485	-99,99
Інші витрати	1634929	893075	-741854	-45,38
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	4513049	2674030	-1839019	-40,75
Податок на прибуток від звичайної діяльності	1183399	709587	-473812	-40,04
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності	3329650	1964443	-1365207	-41,00
Чистий прибуток (збиток)	3329650	1964443	-1365207	-41,00
Елементи операційних витрат				
Матеріальні затрати	5738689	5224356	-514333	-8,96
Витрати на оплату праці	1793253	1835971	+42718	+2,38
Відрахування на соціальні заходи	514503	390650	-123853	-24,07
Амортизація	700643	757681	+57038	+8,14
Інші операційні витрати	13534351	2359416	-11174935	-82,57
Разом витрат	22281439	10568074	-11713365	-52,57

Таблиця 2.8 - Порівняльний аналітичний звіт про фінансові результати за 2017р. (тис.грн.)

Фінансові результати	Абсолютні величини		Зміни	
	за попередній період	за звітний період	в абсолютних величинах (3 - 2)	у % до попереднього періоду (4:2)*100
1	2	3	4	5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	10546323	15150429	+4604106	+43,66
Собівартість реалізованої продукції	4137864	6687998	+2550134	+61,63
Валовий прибуток (збиток)	6408459	8462431	+2053972	+32,05
Інші операційні доходи	9991344	8388733	-1602611	-16,04
Адміністративні витрати	1042826	1246056	+203230	+19,49
Витрати на збут	779587	896893	+117306	+15,05
Інші операційні витрати	11026291	9121302	-1904989	-17,28
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	3551099	5586913	+2035814	+57,33
Доход від участі в капіталі	9187	124	-9063	-98,65
Інші фінансові доходи	21501,00	5699,00	-15802	-73,49
Інші доходи	255137,00	479345,00	+224208	+87,88
Фінансові витрати	190164,00	205672,00	+15508	+8,16
Втрати від участі в капіталі	1,00	924,00	+923	+92300
Інші витрати	893075,00	1678730,00	+785655	+87,97
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	2753684,00	4186755,00	+1433071	+52,04
Податок на прибуток від звичайної діяльності	709587	1082581	+372994	+52,56
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності	2044097	3104174	+1060077	+51,86
Чистий прибуток (збиток)	2044097	3104174	+1060077	+51,86
Елементи операційних витрат				
Матеріальні затрати	5228253	5860340	+632087	+12,09
Витрати на оплату праці	1835048	2352259	+517211	+28,19
Відрахування на соціальні заходи	390454	498880	+108426	+27,77
Амортизація	850296	804089	-46207	-5,43
Інші операційні витрати	12352079	10906682	-1445397	-11,70
Разом	20656130	20422250	-233880	-1,13

За представленими даними фінансової звітності останні три роки мала місце тенденція зростання доходів від реалізації товарів, робіт, послуг. Але якщо розглядати кожний рік окремо, то у 2016 році порівняно з 2015 роком відбулося падіння на 23,71%, а у 2017 році порівняно з 2016 роком – зростання на 43,7%. В цілому, за три роки дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 53,1%. У той же час питома вага виробничої собівартості реалізованої продукції у доході неухильно зростала з 35,8% у 2015р. до 44,4% у 2017р. Валовий прибуток від реалізації зменшився на 28,82% в 2016 році і зріс в 2017 році на 32,05%.

Загальне зменшення іншої операційної діяльності спостерігається в останні три роки, що підтверджується зменшенням операційних доходів на 20,6% порівняно з 2015р. При цьому зростання адміністративних витрат на 25%, витрат на збут на 11,5% не перекрыло зменшення інших операційних витрат на 22,7%, що негативно вплинуло на прибуток від операційної діяльності, який зменшився в 2017 році на 4,5% в порівнянні з 2015 роком. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування зменшився в 2017р. на 7,3% в порівнянні з 2015 роком, на що вплинула збиткова фінансова діяльність підприємства, яка погіршилась на 4%. Незважаючи на зростання чистого прибутку в 2017 році на 51,9% в порівнянні з 2016р. за два роки цей показник зменшився на 6,8%.

Якщо розглядати елементи операційних витрат, то спостерігаються значні зміни як в обсягах так і в структурі витрат. Динаміка змін позитивна, а саме за останні два роки операційні витрати зменшились на 8,9%. При цьому за обсягами спостерігається зростання матеріальних витрат на 2%, витрат на оплату праці на 31,1% та амортизації на 14,8%. Відрахування на соціальні заходи та інші операційні витрати зменшились на 3,1% та 19,5% відповідно. За структурою в два рази зменшилась доля матеріальних витрат та витрати на заробітну плату. Відповідно в два рази зросла доля інших операційних витрат. Такі результати є наслідками того, що виробничо-господарська діяльність підприємства у 2016-2017 роках відбувалась у складних

економічних та політичних умовах, в умовах подальшого падіння курсу національної валюти. У 2017 році зросли ціни на матеріали, комплектуючі вироби (індекс цін виробників промислової продукції в Україні за 2017 рік склав 116,5%), енергоносії (ціни на природний газ порівняно з 2016 роком зросли на 15,7%). Проведена робота з поліпшення ефективності використання ресурсів, у тому числі з енергозбереження, зменшила вплив вказаних факторів на ріст собівартості продукції. Також негативно на фінансово-господарчу діяльність підприємства вплинули:

- робота Нацбанку України по запровадженню обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення обов'язкового продажу 50% валютної виручки;

- часткова втрата зовнішніх ринків збуту;

- довгостроковий процес імпортозаміщення матеріалів та комплектуючих виробів.

Вказані фактори не дозволили підприємству у повному обсягу провести модернізацію виробництва та відволікали його обігові кошти [35].

Для оцінки інтенсивності та ефективності виробництва використовують показники рентабельності, або прибутковості. Вони повніше, аніж прибуток, характеризують кінцеві результати діяльності, оскільки їх величина показує співвідношення прибутку з наявними або використаними ресурсами.

Підприємство вважається рентабельним, якщо в результаті реалізації продукції воно покриває свої витрати і отримує прибуток. Але сума прибутку і рівень рентабельності, як правило, змінюються не в рівній пропорції, а іноді в різних напрямках: прибуток може збільшуватися швидшими темпами, ніж рентабельність. Показники рентабельності характеризують ефективність поточних затрат підприємства, пов'язаних з виробництвом та реалізацією як усієї продукції, так і окремих її видів. У той же час ці показники відображають рівень використання всіх коштів підприємства, як авансованих у даному виробничому циклі, так і спожитих у ньому.

Аналіз показників рентабельності має важливе значення. Його дані використовуються для вибору варіантів формування асортименту та структури продукції, оцінки можливостей додаткового прибутку шляхом збільшення випуску більш рентабельних виробів, як інструмент інвестиційної політики та ціноутворення. Аналіз необхідний для узагальнюючої оцінки рівня рентабельності підприємства і визначення основних напрямів пошуку резервів підвищення його ефективності. Аналіз передбачає оцінку показників рентабельності, вивчення їх динаміки та визначення резервів зростання рентабельності.

Оцінка показників рентабельності проводиться методом порівняння фактичного їх рівня з плановим, прогнозованим. Окрім того, порівнюють фактичні темпи зростання показників з темпами зростання, передбаченими планом, прогнозом.

В табл. 2.9 представлений аналіз показників прибутковості та рентабельності ПАТ «Мотор Січ».

Таблиця 2.9 – Аналіз показників прибутковості та рентабельності ПАТ «Мотор Січ»

№ п/ п	Назва показника	Формула для розрахунку	2015	2016	2017	Норма - тивна динам і-ка	Фактична динаміка	
							2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9
40	Рентабельність виробництва (основної діяльності), %	Прибуток від операційної діяльності / Собівартість реалізованої продукції	118,57	82,32	83,54	↑	↓	↓
41	Рентабельність сумарного капіталу, %	Чистий прибуток / Загальна вартість активів (середньорічна)	18,22	8,59	11,39	↑	↓	↑
42	Рентабельність чистих активів, %	Чистий прибуток / (Вартість активів (середньорічна) - Короткострокові зобов'язання (середньорічні))	24,23	10,98	13,96	↑	↓	↑

Продовження таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
43	Рентабельність оборотного капіталу, %	Прибуток від операційної діяльності / Вартість оборотного капіталу (середньорічна)	45,90	21,06	27,92	↑	↓	↑
44	Рентабельність власного капіталу, %	Чистий прибуток / Величина власного капіталу (середньорічна)	27,20	12,93	17,39	↑	↓	↑
45	Показник зміни валових продаж, %	(Виручка за звітний період - Виручка за попередній період) / Виручка за попередній період	28,90	-23,71	43,66	↑	↓	↑
46	Показник валового доходу, %	Валовий дохід / Виручка від реалізації	64,32	60,01	55,86	↑	↓	↓
47	Показник чистого прибутку, %	Чистий прибуток / Виручка від реалізації	24,09	18,63	20,49	↑	↓	↑

Отже можна констатувати, що за останні два роки відбулися значні зміни в прибутковості підприємства. А саме значно зменшилась прибутковість в 2016 році, але вже в 2017 більшість показників змінювались в ліпшу сторону, що говорить про покращення результативності діяльності підприємства.

Фінансовий стан підприємства оцінюють з погляду його короткострокової та довгострокової перспектив. У короткостроковій перспективі критерієм оцінки фінансового стану підприємства є його ліквідність і платоспроможність, тобто здатність своєчасно і в повному обсязі розраховуватись за короткостроковими зобов'язаннями. Ліквідність підприємства – це його спроможність перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів. Найбільш ліквідним активом є готівка. Наступним за рівнем ліквідності активом є короткострокові інвестиції. Найменш ліквідним поточним активом є запаси, бо для перетворення їх на гроші спочатку їх треба продати. Таким же чином групуються пасиви, відповідно до зростання строків погашення зобов'язання.

Підприємство буде ліквідним, якщо його поточні активи перевищуватимуть короткострокові зобов'язання. Аналіз ліквідності підприємства передбачає два етапи: складання балансу ліквідності та розрахунок основних показників ліквідності [31, с.326-327]. В табл.2.10 представлений баланс ліквідності за 2016-2017 роки ПАТ «Мотор-Січ».

Таблиця 2.10 – Баланс ліквідності за 2016-2017 роки

2016 рік						Платіжний надлишок (+) або нестача (-)		У % до величини групи пасиву	
Актив	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	Пасив	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду (2 - 5)	на кінець звітного періоду (3 - 6)	на початок звітного періоду (7:5)*100	на кінець звітного періоду (8:6)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A1	1908936	2912790	П1	566308	632068	+1342628	+2280722	+237,08	+360,83
A2	2223563	2078768	П2	3504794	2058348	-1281231	+20420	-36,56	+0,99
A3	10551861	13303407	П3	1244143	4147698	+9307718	+9155709	+748,12	+220,74
A4	5944788	6830689	П4	14122181	16252316	-8177393	-9421627	-57,90	-57,97
Баланс	20629148	25125654	Баланс	20629148	25125654	-	-	-	-
2017 р.						Платіжний надлишок (+) або нестача (-)		У % до величини групи пасиву	
Актив	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	Пасив	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду (2 - 5)	на кінець звітного періоду (3 - 6)	на початок звітного періоду (7:5)*100	на кінець звітного періоду (8:6)*100
A1	2912790	2765602	П1	661396	533649	+2251394	+2231953	+340,4	+418,24
A2	2074481	4387831	П2	2090908	2351923	-16427	+2035908	-0,79	+86,56
A3	13424412	14454107	П3	4148298	4626684	+9276114	+9827423	+223,61	+212,41
A4	6839349	7635917	П4	16315142	19381433	-9475793	-11745516	-58,08	-60,60
Баланс	25251032	29243457	Баланс	25251032	29243457	-	-	-	-

Баланс ліквідності є одним із джерел інформації для складання фінансового плану, за допомогою якого можна здійснити прогнози щодо виконання плану. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо мають місце співвідношення:

$$A1 \geq П1; A2 \geq П2; A3 \geq П3; A4 \leq П4 \quad (2.1)$$

За представленими розрахунками можна стверджувати, що ліквідність балансу ПАТ «Мотор Січ» збільшується в 2017р. порівняно з 2016р., тому що виконуються майже всі умови. Тобто, підприємство може повністю розраховуватись за своїми зобов'язаннями за рахунок наявних активів.

Поряд з абсолютними показниками для оцінювання ліквідності підприємства розраховують такі відносні показники: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт поточної ліквідності визначається за формулою:

$$K_{п.л.} = (A1 + A2 + A3) : (П1 + П2) \quad (2.2)$$

Коефіцієнт швидкої ліквідності визначається за формулою:

$$K_{ш.л.} = (A1 + A2) : (П1 + П2) \quad (2.3)$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховується за формулою:

$$K_{а.л.} = A1 : (П1 + П2) \quad (2.4)$$

Розрахунок цих показників та інших, що входять до групи показників ліквідності, їх порівняння з нормативною динамікою з фактичною представлено в табл.2.11.

Таблиця 2.11 – Показники аналізу фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ» за 2015-2017р.

№ n/ n	Назва показника	Формула для розрахунку	2015	2016	2017	Нормативна динаміка	Фактична динаміка	
							2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Грошові кошти + короткострокові ЦП) / Поточні зобов'язання	0,36	0,62	0,53	↑	↑	↓
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Оборотні активи - товарно-матеріальні запаси) / Поточні зобов'язання	0,79	1,06	1,37	↑	↑	↑
3	Коефіцієнт проміжної ліквідності	(Оборотні активи - Виробничі запаси - НВЗ) / Поточні зобов'язання	0,90	1,29	1,62	↑	↑	↑
4	Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	2,79	3,87	4,13	↑	↑	↑
5	Величина власного оборотного капіталу	Оборотні активи - Поточні зобов'язання	940999 7	1356921 5	1637186 2	↑	↑	↑
6	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	(Оборотні активи - Поточні зобов'язання) / Поточні зобов'язання	1,79	2,87	3,13	↑	↑	↑
7	Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	(Оборотні активи - Поточні зобов'язання) / Власний капітал	0,67	0,83	0,84	↑	↑	↑
8	Коефіцієнт маневреності грошових коштів	Грошові кошти / Власний капітал	0,09	0,14	0,14	↑	↑	-
9	Частка оборотних коштів у активах	Оборотні активи / Усього активів	0,71	0,73	0,74	↑	↑	↑

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	Частка запасів в оборотних активах	Запаси / Оборотні активи	0,72	0,72	0,66	↓	-	↓
11	Частка власних оборотних коштів у покритті запасів	Власні оборотні кошти / Запаси	0,90	1,03	1,14	↑	↑	↑
12	Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгован.	Дебіторська заборгованість / Кредиторська заборгованість	1,62	1,78	5,99	=1	↑	↑

Графічне представлення динаміки змін показників ліквідності надано на рис.2.1

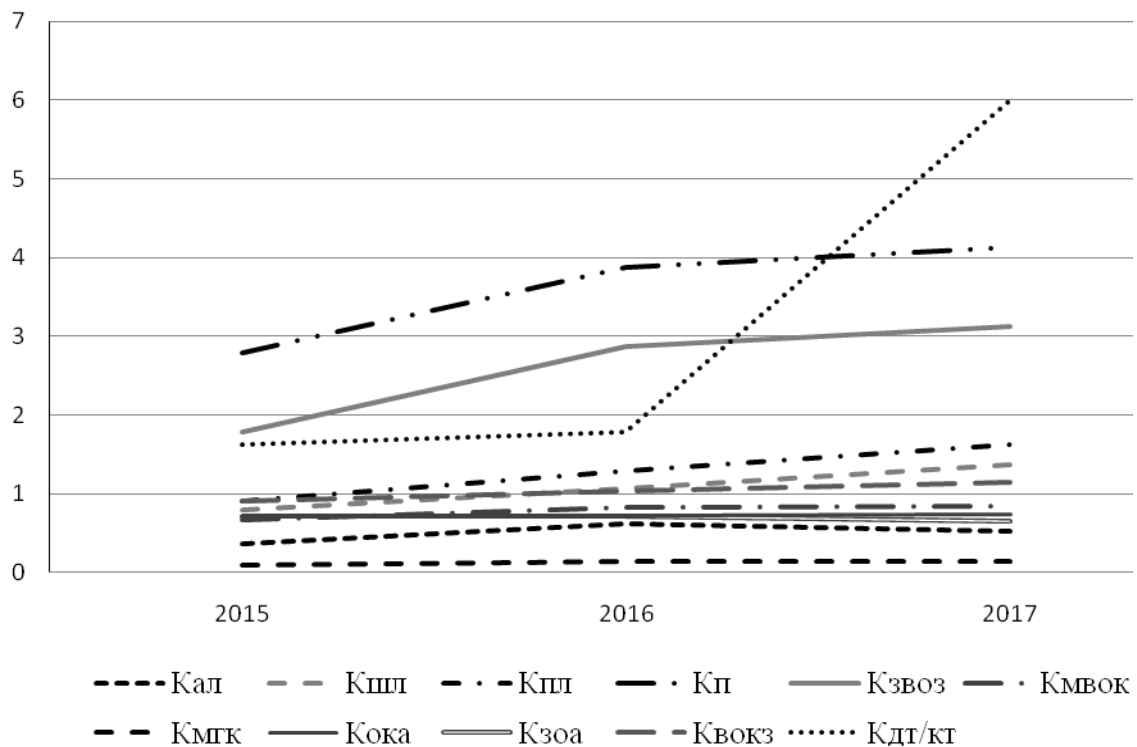

Рисунок 2.1 – Динаміка змін основних показників оцінки ліквідності ПАТ «Мотор Січ» за період з 2015 по 2017 роки.

Отримані дані дозволяють зробити висновки про високий рівень ліквідності балансу ПАТ «Мотор Січ». Підприємство своєчасно розраховується за своїми поточними зобов'язаннями, що підтверджують значення коефіцієнтів у їх співвідношенні з нормативом.

Але негативного вплив на платоспроможність підприємства має динаміка змін співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. У підприємства зростають ризики щодо неможливості розраховуватися з кредиторами за рахунок дебіторів протягом одного року.

Ділова активність підприємства – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства. Вона визначається системою критеріїв, зокрема: місцем підприємства на ринку товарів, географією ділових стосунків, репутацією підприємства як партнера, активністю інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоздатністю. Позитивна динаміка цих показників сприятиме зміцненню фінансово-економічного стану підприємства [36, с.416].

Група основних показників ділової активності формуються з таких коефіцієнтів, що представлені в табл.2.12.

Таблиця 2.12 – Розрахунок основних показників оцінки ділової активності ПАТ «Мотор Січ» за період з 2015р. по 2016р.

№ п/п	Назва показника	Формула для розрахунку	2015	2016	2017	Норматив динаміки	Фактична динаміка	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Оборотність дебіторської заборгованості	Виручка від реалізації / (Дебіторська заборгованість на початок року + Дебіторська заборгованість на кінець року) / 2	15,33	10,34	7,02	↑	↓	↓

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Оборотність кредиторської заборгованості	Виручка від реалізації / (Кредиторська заборгованість на початок року + Кредиторська заборгованість на кінець року) / 2	23,60	17,60	25,36	↑	↓	↑
3	Середній період погашення дебіторської заборгованості	365 / Оборотність дебіторської заборгованості	23,81	35,31	51,99	↓	↑	↑
4	Середній період погашення кредиторської заборгованості	365 / Оборотність кредиторської заборгованості	15,46	20,74	14,40	↓	↑	↓
5	Оборотність активів	Виручка від реалізації / (Загальна сума активів на початок року + Загальна сума активів на кінець року) / 2	0,74	0,46	0,56	↑	↓	↑
6	Оборотність постійних активів	Виручка від реалізації / (Вартість постійних активів на початок року + Вартість постійних активів на кінець року) / 2	2,40	1,65	2,09	↑	↓	↑
7	Оборотність чистих активів	Виручка від реалізації / ((Загальна сума активів на початок року + Загальна сума активів на кінець року) - (Поточні зобов'язання на початок року + Поточні зобов'язання на кінець року)) / 2	0,99	0,59	0,68	↑	↓	↑

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	Оборотність товарно - матеріальних запасів (I)	Виручка від реалізації / (Товарно-матеріальні запаси на початок року + Товарно-матеріальні запаси на кінець року) / 2	1,56	0,89	1,09	↑	↓	↑
9	Оборотність товарно - матеріальних запасів (II)	Собівартість реалізованої продукції / (Товарно-матеріальні запаси на початок року + Товарно-матеріальні запаси на кінець року) / 2	0,55	0,36	0,48	↑	↓	↑
10	Оборотність товарно - матеріальних запасів (III)	(Матеріальні витрати + Інші операційні витрати) / (Товарно-матеріальні запаси на початок року + Товарно-матеріальні запаси на кінець року) / 2	2,18	0,64	1,21	↑	↓	↑
11	Середній період обороту товарно - матеріальних запасів	365 / Оборотність товарно - матеріальних запасів (II)	660,39	1025,28	755,22	↓	↑	↓
12	Тривалість фінансового циклу	(Середній період погашення дебіторської заборгованості + Оборотність товарно-матеріальних запасів (II)) - Середній період погашення кредиторської заборгованості	668,74	1039,86	792,82	↓	↑	↓

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
13	Оборотність готової продукції	Виручка від реалізації / (Готова продукція на початок року + Готова продукція на кінець року) / 2	27,87	13,96	13,92	↑	↓	↓
14	Оборотність власного капіталу	Виручка від реалізації / Власний капітал	1,11	0,69	0,85	↑	↓	↑
15	Фондовіддача	Виручка від реалізації / середньорічна вартість основних фондів	2,5	1,73	2,25	↑	↓	↑
16	Продуктивність праці	Виручка від реалізації / Чисельність персоналу	518,9	397,4	595,4	↑	↓	↑

Розраховані показники ділової активності майже всі мають негативну динаміку змін, на що вплинули зменшення виручки від реалізації продукції та зростання дебіторської заборгованості. Підприємство розраховується на 8-18 днів швидше ніж отримує гроші. Необхідно розробити та реалізувати комплекс заходів із прискорення оборотності дебіторської заборгованості. Значне перевищення оборотності власного капіталу над оборотністю активів свідчить про збільшення обсягів позикових ресурсів в обороті та про необхідність обґрунтування небезпечного рівня цього обсягу для запобігання фінансових ускладнень, зниження дохідності в майбутньому.

Фінансова стабільність підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. Вона пов'язана з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів і характеризується співвідношенням власних і залучених коштів. Цей показник дає загальну оцінку фінансової стабільності. У світовій і вітчизняній обліково-аналітичній практиці розроблено систему показників, що характеризують фінансову стабільність підприємства. Ці показники поділяють на два класи.

До першого класу відносять показники зі встановленими нормативними значеннями (усі перелічені показники ліквідності та платоспроможності); до другого класу— показники без установлених нормативних значень (показники рентабельності, ефективності управління, ділової активності).

Методика аналізу названих вище коефіцієнтів полягає, головним чином, у порівнянні: фактичних коефіцієнтів поточного року з торішніми, а також з коефіцієнтами за кілька звітних періодів; фактичних коефіцієнтів з нормативними аналіз фінансової стабільності дає можливість оцінити, наскільки підприємство готове до погашення своїх боргів і відповісти на запитання, наскільки воно є незалежним з фінансового боку, зростає чи зменшується рівень цієї незалежності, чи відповідає стан активів і пасивів підприємства завданням його фінансово-господарської діяльності.

Аналіз показників фінансової стійкості підприємства подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – Аналіз показників фінансової стійкості ПАТ «Мотор Січ» за період 2015-2018 роки.

№ n/n	Назва показника	Формула для розрахунку	2015	2016	2017	Норматив динаміки	Фактична динаміка	
							2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	Власний капітал / Активи	0,68	0,65	0,66	↑	↓	↑
2	Коефіцієнт фінансової залежності	Активи / Власний капітал	1,46	1,55	1,51	↓	↑	↓

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	Коефіцієнт маневреності власних коштів	(Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики - Необоротні активи) / (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики)	0,58	0,59	0,61	↑	↑	↑
4	Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	(Довгострокові кредити + Довгострокові позики) / (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики)	0,00	0,02	0,02	=	↑	=
5	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	Довгострокові зобов'язання / (Довгострокові зобов'язання + Власний капітал)	0,00	0,12	0,11	↓	↑	↓
6	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	Позикові кошти (коротко- та довгострокові) / Власний капітал	0,38	0,42	0,39	↓	↑	↓
7	Коефіцієнт заборгованості	Загальна сума заборгованості / Активи	0,26	0,27	0,26	↓	↑	↓
8	Коефіцієнт фінансової стабільності	Власний капітал / Позикові кошти (коротко- та довгострокові)	2,66	2,38	2,58	↑	↓	↑
9	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Власний капітал / Валюта балансу	0,68	0,65	0,66	>0,6 ↑	↓	↑

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	Коефіцієнт залежності підприємства від довгострокових зобов'язань	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал	0,00	0,13	0,12	↓	↑	↓
11	Відношення заборгованості до капіталізації	Довгострокові зобов'язання / (Загальна сума пасивів - Короткострокові зобов'язання)	0,00	0,10	0,09	↓	↑	↓
12	Коефіцієнт структури залученого капіталу	Довгострокові зобов'язання / (Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання)	0,01	0,31	0,30	↓	↑	↓

Загалом, фінансову стійкість підприємства можна вважати задовільною, оскільки стабільність економічного зростання низька, і одержаний прибуток, який залишається на підприємстві для його розвитку та створення резерву, недостатній для інтенсивного зростання майна підприємства.

Дані розрахованих показників фінансової стійкості свідчать, що фінансовий стан підприємства поки що є стійким, але на кінець 2017 року спостерігається зниження його фінансової стійкості. Показники рентабельності теж мають негативну динаміку змін. При зростанні валових продажів прибутковість активів, оборотного капіталу, власного капіталу, продажів та продукції знижується.

2.3 Оцінка фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»

Для оцінювання узагальненого показника фінансово-економічного стану підприємства проведемо групування основних показників фінансово-економічного стану в єдину систему.

До основних показників фінансової стійкості відносяться такі:

1. Коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власників підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вищим є значення цього показника, тим більше підприємство є фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредиторів. Доповненням до цього показника є коефіцієнти концентрації залученого (позичкового) капіталу — їх сума має дорівнювати 1 (або 100 %). Щодо рівня залучення позичених коштів у зарубіжній практиці існують різні думки. Найбільш поширена така: частка власного капіталу має бути не меншою за 0,6 (60 %). У підприємство з високою часткою власного капіталу кредитори вкладають охочіше кошти, оскільки воно з більшою ймовірністю може погасити борги за рахунок власних коштів. Високе значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу свідчить про велику міру довіри до підприємства з боку банків, а отже, й про фінансову надійність. Низьке значення цього коефіцієнта свідчатиме про неспроможність отримати кредити в банку, що є певною пересторогою для інвесторів і кредиторів.

2. Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до коефіцієнта концентрації власного капіталу. Зростання цього показника в динаміці означає збільшення частки позичених коштів у фінансуванні підприємства. Якщо його значення наближається до одиниці (або 100 %), то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство, якщо перевищує одиницю — навпаки.

3. Коефіцієнт маневрування власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яку частину вкладено в оборотні кошти, а яку — капіталізовано. Значення цього показника може змінюватися залежно від структури капіталу і галузевої належності підприємства (норматив — 0,4... 0,6).

4. Коефіцієнт структури довгострокових вкладень — довгострокові зобов'язання діляться на необоротні активи.

5. Коефіцієнт довгострокового залучення позичених коштів характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника в динаміці — негативна тенденція, яка означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів.

6. Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів є найбільш загальною оцінкою фінансової стійкості підприємства.

7. Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами. Мінімальне значення цього показника — 0,1. Коли показник опускається нижче від цього значення, то структура визнається незадовільною, а підприємство — неплатоспроможним. Збільшення величини показника свідчить про непоганий фінансовий стан підприємства і його спроможність проводити незалежну фінансову політику.

8. Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів характеризує рівень забезпечення необоротних активів власними коштами. Приблизне значення цього показника — 0,5...0,8. Якщо показник має значення менше від 0,5, то це свідчитиме про те, що підприємство має власний капітал в основному для формування оборотних коштів, що, як правило, розцінюють негативно. Якщо значення цього показника більше від 0,8 роблять висновки про залучення довгострокових позик і кредитів для формування частини необоротних активів, що є цілком виправданим для будь-якого підприємства.

9. Коефіцієнт відношення виробничих активів і вартості майна. Мінімальне нормативне значення цього показника 0,5. Вищий показник свідчить про збільшення виробничих можливостей підприємства.

10. Коефіцієнт окупності відсотків за кредити. Він показує, скільки разів протягом року підприємство заробляє кошти для оплати відсотків і характеризує рівень захищеності кредиторів. Цей коефіцієнт має бути не меншим, ніж 3.

Для оцінки фінансової стабільності підприємства використовують також коефіцієнти стабільності економічного зростання і чистої виручки. Для цих показників нормативів не встановлено.

11. Коефіцієнт стабільності економічного зростання. Цей коефіцієнт характеризує стабільність одержання прибутку, який залишається на підприємстві для його розвитку та створення резерву. Якщо цей коефіцієнт становитиме, наприклад, 0,185, то це означає, що прибуток у розмірі 18,5 % власного капіталу за рік спрямовано на розвиток і створення резервів підприємства.

12. Коефіцієнт чистої виручки розраховують як відношення суми чистого прибутку та амортизаційних відрахувань до виручки від реалізації, продукції і послуг.

Але така кількість показників є зовелика, тому пропонується використовувати систему груп показників, що представлена в табл. 2.13. Такий підхід дозволяє:

- по-перше, врахувати завданні критерії для побудови системи ключових показників фінансово-економічного стану, що буде використовуватись в системі діагностики;

- по-друге, відібрані показники найбільш повно і якісно характеризують ту чи іншу групу системи показників;

- по третє, отриманий результат буде сприйматися всіма користувачами звіту за даними діагностики в зв'язку з тим, що таке групування використовується для оцінки лише фінансового стану.

Таблиця 2.13 – Групування основних показників фінансово-економічного стану промислового підприємства ПАТ «Мотор Січ»

№ з/п	Показник	Позначення	Динаміка змін		Відхилення +; -
			2016р. до 2015р.	2017р. до 2016р.	
1	2	3	4	5	6
I	Показники фінансової стійкості				
1.	Коефіцієнт фінансової стабільності = Власний капітал / Позикові кошти	$h(K_{\text{ФС}})$	0,89	1,52	0,63
2.	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)= Власний капітал / Валюта балансу	$h(K_A)$	0,96	1,02	0,06
3.	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів = Позикові кошти / Власний капітал	$h(K_{\text{ПК/ВК}})$	1,11	0,93	-0,18
4.	Коефіцієнт маневреності власних коштів = (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики - Необоротні активи) / (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики)	$h(K_{\text{МВК}})$	1,02	1,03	0,01
II	Показники ліквідності				
1.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності = (Грошові кошти + короткострокові ЦП) / Поточні зобов'язання	$h(K_{\text{АЛ}})$	1,72	0,84	-0,88
2	Коефіцієнт проміжної ліквідності = (Оборотні активи - Виробничі запаси - НВЗ) / Поточні зобов'язання л	$h(K_{\text{ПЛ}})$	1,43	1,26	-0,17
3	Коефіцієнт покриття = Оборотні активи / Поточні зобов'язання	$h(K_{\text{П}})$	1,39	1,07	-0,32

Продовження таблиці 2.13

1	2	3	4	5	6
4	Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу = (Оборотні активи - Поточні зобов'язання) / Власний капітал	$h(K_{МВОК})$	1,24	1,01	-0,23
III	Показники прибутковості				
1	Рентабельність продажу = Прибуток від операційної діяльності/ Чиста виручка від реалізації	$h(K_{Rp})$	0,78	1,12	0,34
2	Рентабельність виробництва (основної діяльності)= Прибуток від операційної діяльності / Собівартість реалізованої продукції	$h(K_{Rb})$	0,69	1,01	0,32
3	Рентабельність чистих активів = Чистий прибуток / (Вартість активів (середньорічна) - Короткострокові зобов'язання (середньорічні))	$h(K_{Rча})$	0,45	1,27	0,82
4	Рентабельність оборотного капіталу = Прибуток від операційної діяльності / Вартість оборотного капіталу (середньорічна)	$h(K_{Rок})$	0,45	1,33	0,88
5	Рентабельність власного капіталу= Чистий прибуток / Величина власного капіталу (середньорічна)	$h(K_{Rbk})$	0,48	1,35	0,87
IV	Показники ділової активності				
1	Продуктивність праці = Виручка від реалізації / Чисельність персоналу	$h(K_{пп})$	0,62	1,22	0,6
2	Оборотність активів = Виручка від реалізації / (Загальна сума активів на початок року + Загальна сума активів на кінець року) / 2	$h(K_{оА})$	0,62	1,23	0,61

Продовження таблиця 2.13

1	2	3	4	5	6
3	Оборотність власного капіталу = Виручка від реалізації / Власний капітал	$h(K_{ОВК})$	0,5	0,99	0,49
4	Оборотність готової продукції = Виручка від реалізації / (Готова продукція на початок року + Готова продукція на кінець року) / 2	$h(K_{ОГП})$	0,76	1,5	0,74
5	Оборотність оборотного капіталу = Виручка від реалізації / Оборотний капітал	$h(K_{ООК})$	0,73	0,96	0,23
6	Оборотність дебіторської заборгованості	$h(K_{ДЗ})$	0,67	0,68	0,01
7	Оборотність кредиторської заборгованості	$h(K_{КЗ})$	1,29	0,31	-0,98
V	Показники майнового стану				
1	Фондовіддача = Виручка від реалізації / середньорічна вартість основних фондів	$h(K_{ФВ})$	0,69	0,9	0,21
2	Коефіцієнт оновлення основних фондів	$h(K_{ООФ})$	1,27	0,58	-0,69
3	Коефіцієнт зносу основних фондів	$h(K_{ЗОФ})$	1,15	1	-0,15
4	Коефіцієнт мобільності активів	$h(K_{МА})$	1,08	1,06	-0,02

Для більш повного віддзеркалення економічної складової в систему ключових показників було додано показник продуктивності праці, що необхідно для оцінки ефективності всіх видів ресурсів, що використовує підприємство.

В таблиці 2.13 представлений темп зміни відібраних показників та розраховане їх відхилення. За отриманими даними побудовані діаграми, що в подальшому будуть використані для оцінки фінансового стану (рис.2.1-2.5).

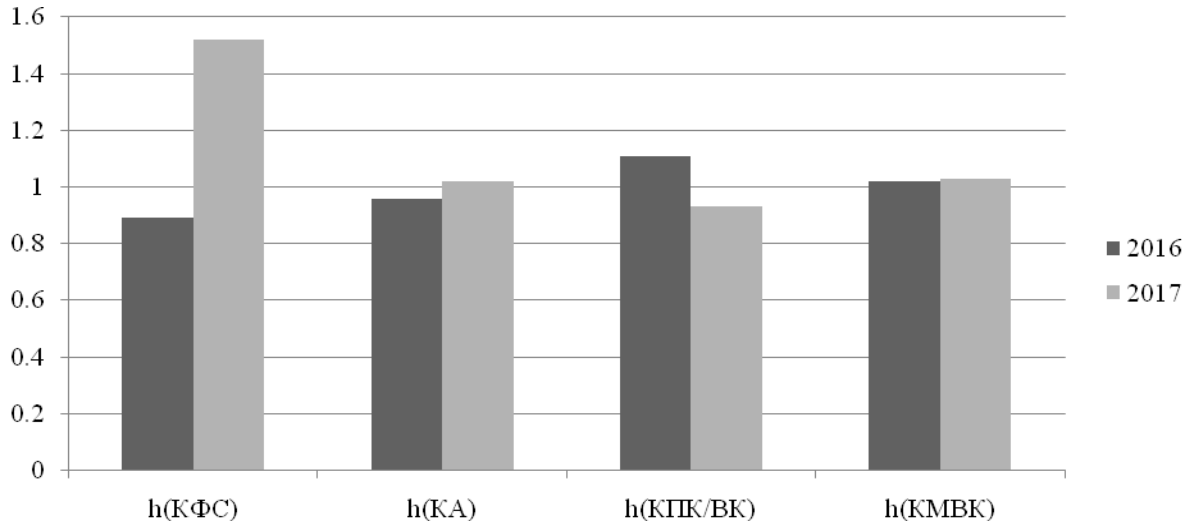

Рисунок 2.2 Порівняння динаміки змін показників фінансової стійкості ПАТ «Мотор Січ» в 2016-2017р.

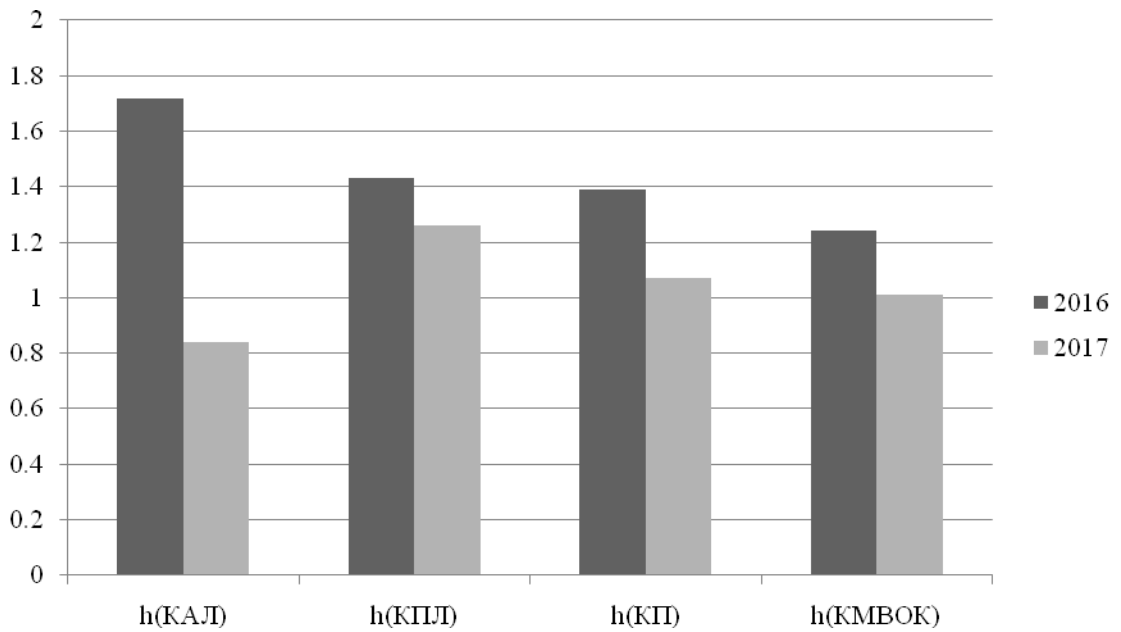

Рисунок 2.3 Порівняння динаміки змін показників ліквідності ПАТ «Мотор Січ» в 2016-2017р.

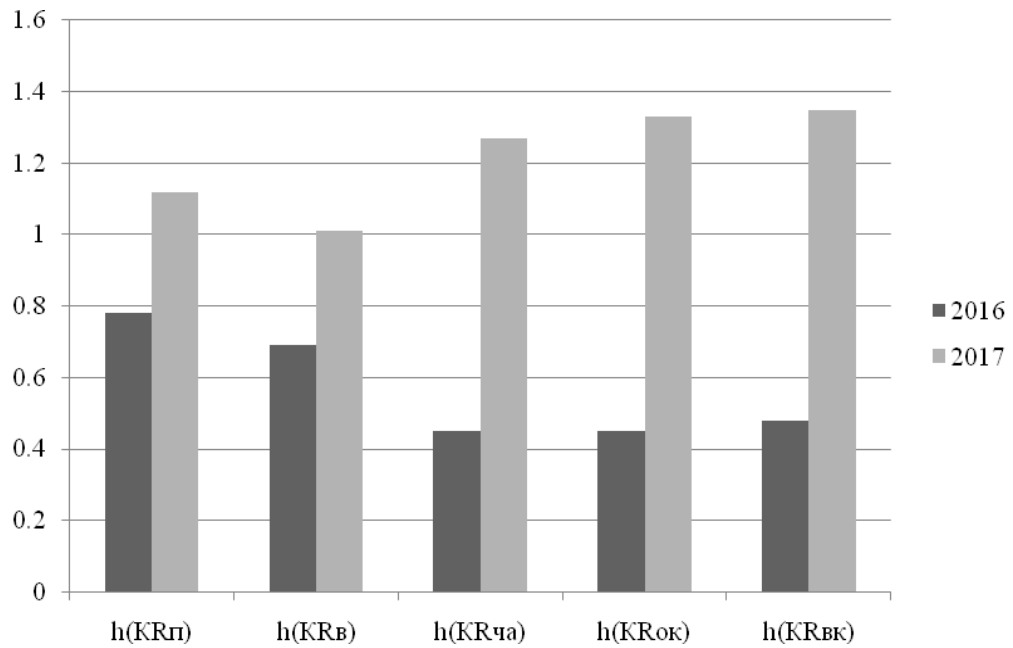

Рисунок 2.4 Порівняння динаміки змін показників прибутковості ПАТ «Мотор Січ»

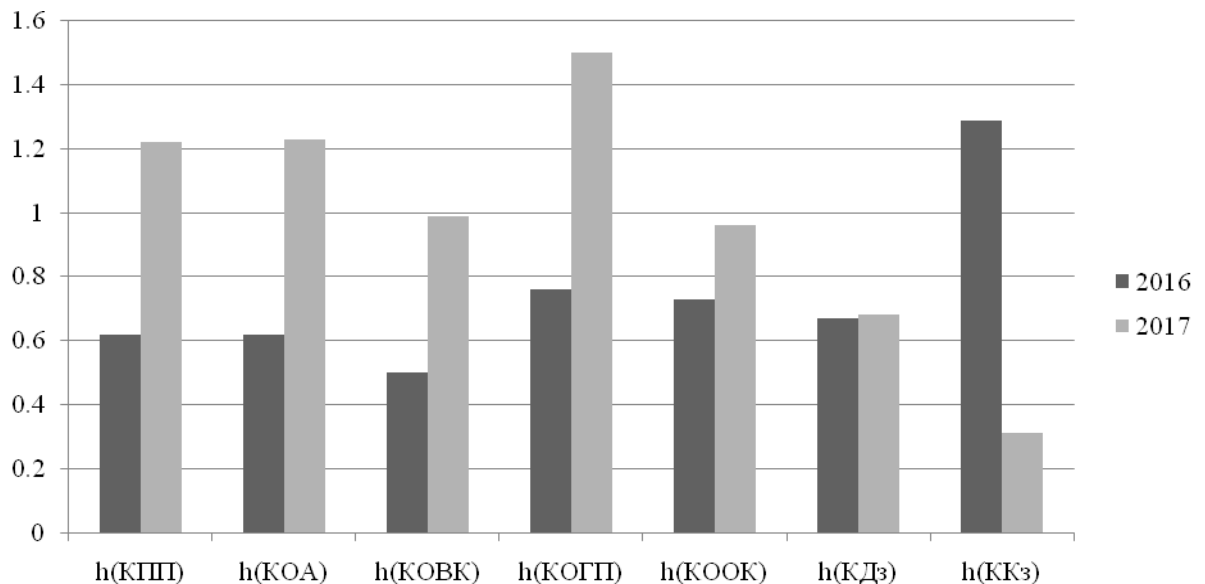

Рисунок 2.5 Динаміка змін показників ділової активності ПАТ «Мотор Січ» в 2016-2017 роках.

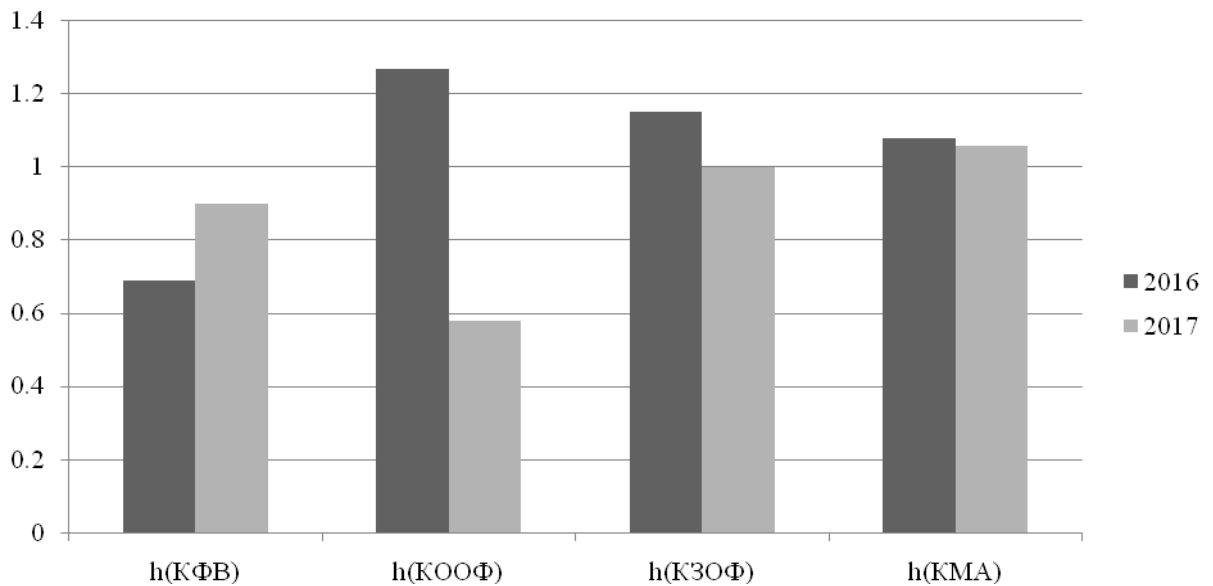

Рисунок 2.6 Порівняння динаміки змін показників ділової активності ПАТ «Мотор Січ» в 2016-2017 роках.

Отже, за даними проведеного аналізу можна стверджувати, що фінансово-економічний стан ПАТ «Мотор Січ» задовільний. Для того щоб зміцнити рівень фінансової стійкості треба, перш за все, усунути ризики щодо платоспроможності підприємства, шляхом збільшення величини грошових активів, які забезпечують покриття поточних зобов'язань та зменшення суми поточних зовнішніх та внутрішніх фінансових зобов'язань підприємств, далі змінити фінансову стратегію з метою прискорення економічного зростання та знизити обсяги споживання інвестиційних ресурсів підприємства у поточному періоді. Для збільшення показників рентабельності, підприємству треба нарощувати обсяги виробництва і реалізації товарів, робіт, послуг, здійснювати заходи щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників, зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції, тобто знижувати її собівартість, з максимальною віддачею використовувати потенціал, що є в розпорядженні підприємств, в тому числі і фінансові ресурси та грамотно будувати договірні відносини з постачальниками, посередниками та покупцями. І на решті щоб покращити показники ліквідності та платоспроможності, підприємству необхідно

управляти на вищому рівні запасами, проводити аналіз активів з метою попередження збільшення дебіторської заборгованості, здійснювати планування та прогнозування фінансової діяльності підприємств, а також проводити контроль виконання фінансових планів. Окреслені шляхи зміцнення фінансово-економічного стану підприємства можуть бути реалізовані через впровадження інвестиційних проектів щодо досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства. Тому результати такої оцінки є підґрунтям для відбору та комерційної оцінки спроможності реалізації інноваційного проекту. Але використання комплексного підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства уповільнюватиме прийняття управлінського рішення щодо комерційного обґрунтування проекту, тому слід оптимізувати діючу систему діагностики таким чином, щоб забезпечити: по-перше, швидкість розрахунків показників, по-друге, повноту та достовірність інформації для прийняття рішення щодо прийняття к реалізації або відхилення проекту.

Висновки до 2 розділу

На основі загальної характеристики діяльності промислового підприємства машинобудівної галузі ПАТ «Мотор Січ» та проведеного комплексного аналізу його фінансово-економічного стану з використанням горизонтального, вертикального, порівняльного аналізу та визначення динаміки змін основних показників фінансово-економічного стану було встановлено, що за останні три роки фінансово-економічний стан ПАТ «Мотор Січ» характеризується як задовільний. Для того щоб зміцнити рівень фінансової стійкості треба:

- усунути ризики щодо платоспроможності підприємства, шляхом збільшення величини грошових активів, які забезпечують покриття поточних зобов'язань;

- зменшення суми поточних зовнішніх та внутрішніх фінансових зобов'язань підприємств;
- змінити фінансову стратегію з метою прискорення економічного зростання;
- знизити обсяги споживання інвестиційних ресурсів підприємства у поточному періоді.

Для збільшення показників рентабельності, підприємству необхідно:

- постійно нарощувати обсяги виробництва та реалізації продукції;
- здійснювати заходи щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників, зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції, тобто знижувати її собівартість;
- з максимальною віддачею використовувати потенціал, що є в розпорядженні підприємств, в тому числі і фінансові ресурси;
- грамотно будувати договірні відносини з постачальниками, посередниками та покупцями.

І на решті щоб покращити показники ліквідності та платоспроможності, підприємству необхідно управляти на вищому рівні запасами, проводити аналіз активів з метою попередження збільшення дебіторської заборгованості, здійснювати планування та прогнозування фінансової діяльності підприємств, а також проводити контроль виконання фінансових планів.

Окреслені шляхи зміцнення фінансово-економічного стану підприємства можуть бути реалізовані через впровадження інвестиційних проектів щодо досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства. Тому результати такої оцінки є підґрунтям для відбору та комерційної оцінки спроможності реалізації інноваційного проекту. Але використання комплексного підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства уповільнюватиме прийняття управлінського рішення щодо комерційного обґрунтування проекту, тому слід удосконалити діючу систему діагностики таким чином, щоб забезпечити: по-перше, швидкість розрахунків

показників, по-друге, повноту та достовірність інформації для прийняття рішення щодо прийняття к реалізації або відхилення проекту.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Динамічний норматив взаємозалежності основних показників як напрям удосконалення системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства

В процесі діагностики фінансово-економічного стану підприємства не залежно від його галузевої приналежності, масштабів діяльності та етапам розвитку найчастіше утворюються проблеми з дефіцитом грошових засобів, незадоволеністю інтересів власників та втрата самостійності та незалежності.

Індикатором проблеми дефіциту грошових засобів, або занижкої платоспроможності виступає зниження коефіцієнта ліквідності нижче визначеного рівня, а також наявність понаднормованої заборгованості перед бюджетом, персоналом, кредиторами, загострене зростання залучених кредитних коштів, скорочення чистого оборотного капіталу нижче визначеної величини.

Недостатнє задоволення інтересів власника частіш за все виражатися в низькій рентабельності капіталу. Це означає, що власник отримує занижкі доходи в порівнянні з вкладеннями. Наслідками такої ситуації є негативна оцінка роботи менеджменту підприємства та вихід власника зі складу засновників. Про недостатню віддачу на вкладений капітал говорять занижкі показники рентабельності. При цьому найбільший інтерес проявляється до рентабельності власного капіталу як індикатору задоволення інтересів власників підприємства.

Зниження фінансової незалежності, або занижка фінансова стійкість пояснюється зростанням залежності компанії від кредиторів та втратою самостійності. По суті, проблема заключається в недостатньому рівні фінансування поточної діяльності за рахунок власних коштів. Індикатором

слід вважати зниження абсолютної величини власного капіталу, тим гірше від'ємне значення власного капіталу. А також зниження чистого оборотного капіталу і тим паче від'ємне його значення.

Проблеми з платоспроможністю, фінансовою незалежністю, рентабельністю мають одні корні: або підприємство має недостатні результати діяльності (тобто відсутність у підприємства потенціальної можливості підтримувати фінансово-економічну стійкість); або підприємство нерационально розпоряджається результатами діяльності.

Результатом діяльності підприємства, безумовно є прибуток. Під розпорядженням результатом діяльності мається на увазі використання прибутку за такими напрямками: фінансування активів підприємства, а також здійснення платежів з чистого прибутку, таких як дивіденди, підтримка об'єктів соціальної сфери, погашення основного боргу за залученим джерелам фінансування.

Слід також відмітити, що прибутковість діяльності підприємства впливає без винятків на всі показники фінансово-економічного стану підприємства і є одним з ключових умов його стабільності. Основними складовими, від яких залежить об'єм прибутку підприємства – це ціни та обсяги реалізації, рівень виробничих витрат та доходів від інших видів діяльності.

Обсяги реалізації продукції напряму залежать з одного боку від ділової активності підприємства та від активності маркетингового відділу щодо просування товару на ринок, а з іншого, від наявності нових видів продукції.

Немало важливим для оптимізації прибутковості є співвідношення доходи – витрати. Лише за оптимального співвідношення доходів з витратами можливо досягти бажаної результативності господарської діяльності підприємства. Інші витрати з прибутку, в даному випадку, не є винятком з правил. Скорочення невиробничих витрат з прибутку є одним з шляхів щодо поліпшення фінансово-економічного стану підприємства.

На управління результатами діяльності підприємства великий вплив

мають: інвестиційна діяльність, управління обіговими коштами та управління структурою джерел фінансування.

Інвестиційні вкладення можуть стати причиною практично всіх основних показників – ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності. Основною задачею управління фінансово-економічним станом підприємства є недопустити критичного зниження показників фінансово-економічного стану підприємства під час реалізації інвестиційної програми розвитку, а також визначити чи буде майбутній приріст прибутку достатнім для поновлення їх до прийняттого рівня.

Немало важливим є виявлення рівня впливу на фінансово-економічний стан нераціонального управління оборотними засобами. Зоною впливу в даному випадку є матеріально-технічне постачання, збут, контроль взаєморозрахунків підприємства з покупцями та постачальниками.

Зниження рентабельності власного капіталу напряму залежить від структури джерел фінансування. Для вирішення цієї проблеми підприємство повинно визначитись з тим, які джерела позикові або власні є для нього більш дорогими і сформувавши відповідну структуру пасивів, що дозволить забезпечити прийнятний рівень фінансової стійкості.

Узагальнення зв'язку виявлення проблем фінансово-економічного стану підприємства та наслідків виникнення та джерело інформації представлено на рис. 3.1.

Побудова довгострокових прогнозів зміни фінансово-економічного стану підприємства повинно орієнтуватися на максимізацію результатів діяльності. Комбінації управлінських рішень можуть бути різноманітними та змінюватися з періоду в період. Тому дієва система діагностики, що дозволяє виявити «вузькі місця» та швидко обрати ефективне управлінське рішення дозволить забезпечити не тільки стійке фінансово-економічне становище підприємства, але і його розвиток.

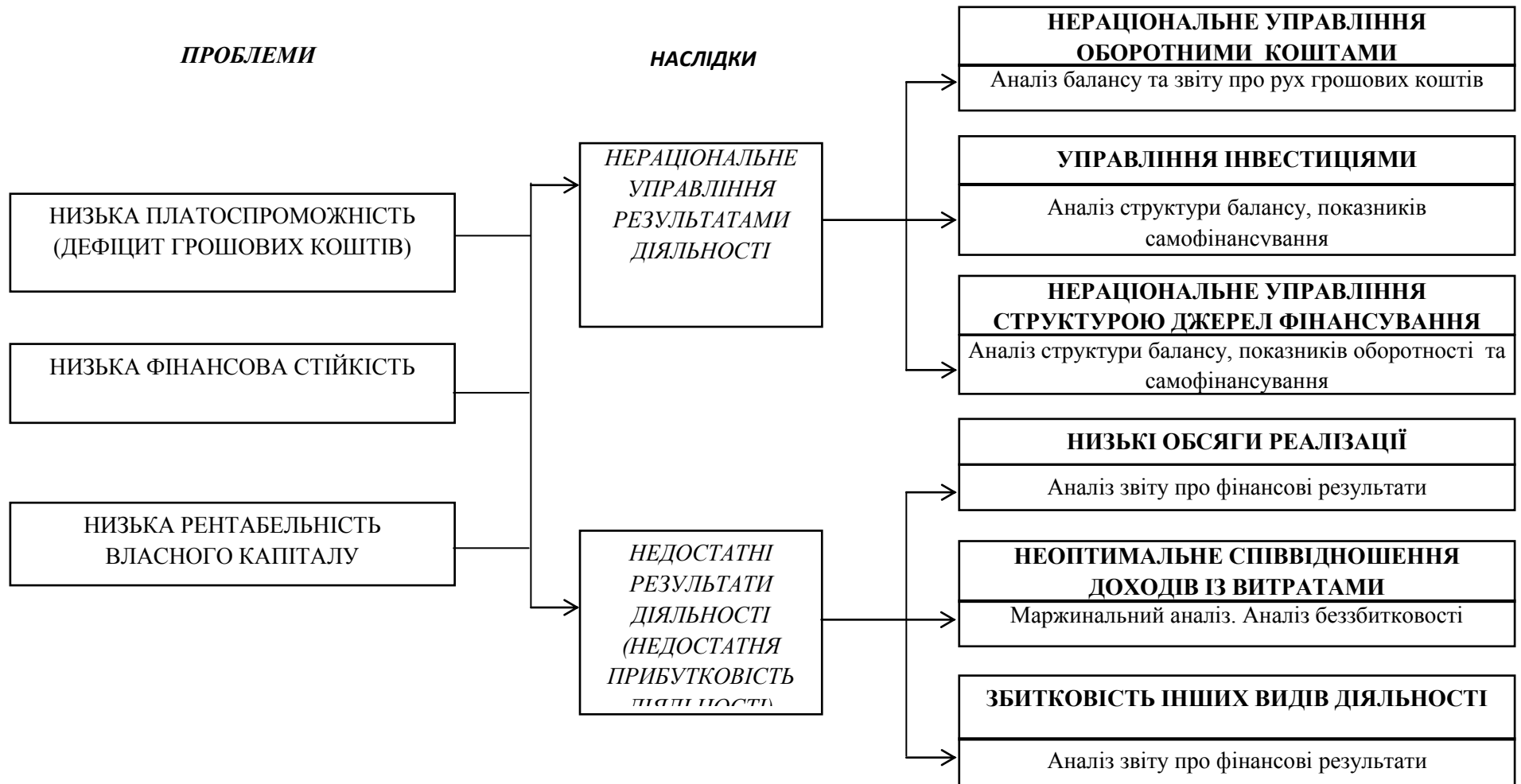

Рисунок 3.1 – Зв'язок проблем погіршення фінансово-економічного стану промислового підприємства та наслідків їх виникнення (додоблений автором на основі[35, с.21])

Для цього, крім підтвердження наявності або відсутності проблем в фінансово-економічному стані підприємства дають оцінку ступені критичності цих проблем. Для розв'язання цієї задачі визначають рівень основних показників, що відібрані для підприємства з урахуванням особливостей умов господарювання. Від того, яка оцінка буде дана фінансово-економічному стану підприємства – стійке, не стійке, критичне, залежить радикальність оптимізаційних заходів. Однак не завжди скорочення абсолютних значень коефіцієнтів означає виникнення проблем. Підстави казати про проблеми в фінансово-економічному стані підприємства виникають в тому випадку, коли значення коефіцієнтів стають нижче встановленого рівня. Якщо коефіцієнти знижуються у визначених межах то розглядають лише причини що визвали таку динаміку.

Пропонується методологічною основою оцінювання фінансово-економічного стану підприємства прийняти теорію динамічного нормативу (ДН) [40; 41], яка являє собою певний набір показників, нормативно впорядкованих за динамікою відносно один одного.

Теорія динамічного нормативу заснована на принципах динамічної порівнянності й динамічної підпорядкованості один одному показників розвитку, які означають, що останні повинні гарантувати порівнянність у часі й просторі оцінок прийнятих рішень. Ідея впорядкування показників динаміки економічних систем для визначення норми такої динаміки належить І.М. Сироежину [40, с. 45]. Такий підхід був використаний і в інших роботах [Борисенко]. Порівняння показників в динаміці повинно відбуватись за умов:

$$h_1 > h_2 > h_3 > \dots > h_n, \quad (3.1)$$

де $h_{1,2,3,\dots,n}$ – темп зростання показника $1,2,3,\dots,n$.

Дотримання зазначеного принципу свідчить про ефективність управління фінансово-економічним станом, а його порушення сигналізує про наявність проблем. Так, у сфері управління підприємством, зміна порядку в суміжних показниках нерівності вказує на наявні окремі недоліки в діяльності менеджерів і, як наслідок, результати не досягають того рівня, що встановлений стратегічним і тактичним планами. Зворотний визначеному вище порядок може бути ознакою серйозних проблем у системі управління фінансово-економічним станом підприємства.

Найголовніше, повинні виконуватися декілька правил, а саме: кількість таких показників повинна бути невеликою; показники повинні бути підпорядковані один одному, що дозволить визначитись із відповідним їм рангом; порядки темпів можуть бути нелінійними, а також частковими й повними.

Завдяки реалізації принципів динамічної порівнянності й динамічної підпорядкованості один одному, при розгляді деякої цілісної системи можна зіставити результати (показники) фінансово-економічного стану підприємства із:

загальноприйнятими нормами для оцінки фінансово-економічного стану ;

аналогічними даними за попередні роки для вивчення тенденцій поліпшення або погіршення фінансово-економічного стану підприємства;

подібними даними інших підприємств, що дозволяє виявити його можливості;

різними, неоднорідними показниками підприємства усередині одного часового інтервалу.

Для реалізації цього підходу пропонується відібрати такі показники до системи основних показників, що на нашу думку найбільш точно відображають економічний та фінансовий стан промислового підприємства (табл.3.1). Використання статистичних методів дослідження для співставлення цих коефіцієнтів достатньо трудомістко та не дозволяє

використовувати всю інформацію, яка в них міститься. Тому, для визначення підпорядкованості обраних ключових показників один одному використовуються метод невизначеної нерівності та логіки, що дозволяє побудувати нормативну динаміку показників за їх групами.

Таблиця 3.1 – Аналіз динаміки основних показників фінансово-економічного стану промислового підприємства та їх норматив динамічної взаємозалежності

№ з/п	Показник	Позначення	Динаміка змін	
			2016р. до 2015р.	2017р. до 2016р.
1	2	3	4	5
I	Показники фінансової стійкості			
1.	Коефіцієнт фінансової стабільності = Власний капітал / Позикові кошти	$h(K_{\text{ФС}})$	0,89	1,52
2.	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)= Власний капітал / Валюта балансу	$h(K_A)$	0,96	1,02
3.	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів = Позикові кошти / Власний капітал	$h(K_{\text{ПК/ВК}})$	1,11	0,93
4.	Коефіцієнт маневреності власних коштів = (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики - Необоротні активи) / (Власний капітал + Довгострокові кредити + Довгострокові позики)	$h(K_{\text{МВК}})$	1,02	1,03
Норматив:			$1 < h(K_{\text{ПК/ВК}}) < h(K_{\text{МВК}}) < h(K_{\text{ФС}}) < h(K_A)$	
Фактична динаміка 2016 р. до 2015р.:			$h(K_{\text{ФС}}) < h(K_A) < 1 < h(K_{\text{МВК}}) < h(K_{\text{ПК/ВК}})$	
Фактична динаміка 2017 р. до 2016р.:			$h(K_{\text{ПК/ВК}}) < 1 < h(K_A) < h(K_{\text{МВК}}) < h(K_{\text{ФС}})$	
II	Показники ліквідності			
1.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності = (Грошові кошти + короткострокові ЦП) / Поточні зобов'язання	$h(K_{\text{АЛ}})$	1,72	0,84

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5
2	Коефіцієнт проміжної ліквідності = (Оборотні активи - Виробничі запаси - НВЗ) / Поточні зобов'язання л	$h(K_{ПЛ})$	1,43	1,26
3	Коефіцієнт покриття = Оборотні активи / Поточні зобов'язання	$h(K_{П})$	1,39	1,07
4	Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу = (Оборотні активи - Поточні зобов'язання) / Власний капітал	$h(K_{МВОК})$	1,24	1,01
Норматив:		$1 < h(K_{МВОК}) < h(K_{П}) < h(K_{ПЛ}) < h(K_{АЛ})$		
Фактична динаміка 2016 р. до 2015р.:		$1 < h(K_{МВОК}) < h(K_{П}) < h(K_{ПЛ}) < h(K_{АЛ})$		
Фактична динаміка 2017 р. до 2016р.:		$h(K_{АЛ}) < 1 < h(K_{МВОК}) < h(K_{П}) < h(K_{ПЛ})$		
III	Показники прибутковості			
1	Рентабельність продажу = Прибуток від операційної діяльності/ Чиста виручка від реалізації	$h(K_{Рп})$	0,78	1,12
2	Рентабельність виробництва (основної діяльності)= Прибуток від операційної діяльності / Собівартість реалізованої продукції	$h(K_{Рв})$	0,69	1,01
3	Рентабельність чистих активів = Чистий прибуток / (Вартість активів (середньорічна) - Короткострокові зобов'язання (середньорічні))	$h(K_{Рча})$	0,45	1,27
4	Рентабельність оборотного капіталу = Прибуток від операційної діяльності / Вартість оборотного капіталу (середньорічна)	$h(K_{Рок})$	0,45	1,33
5	Рентабельність власного капіталу= Чистий прибуток / Величина власного капіталу (середньорічна)	$h(K_{Рвк})$	0,48	1,35

Продовження таблиця 3.1

1	2	3	4	5
	Норматив: $1 < h(K_{RB}) < h(K_{RP}) < h(K_{RЧa}) < h(K_{ROK}) < h(K_{RBK})$			
	Фактична динаміка 2016 р. до 2015р.: $h(K_{RЧa}) < h(K_{ROK}) < h(K_{RBK}) < h(K_{RB}) < h(K_{RP}) < 1$			
	Фактична динаміка 2017 р. до 2016р.: $1 < h(K_{RB}) < h(K_{RP}) < h(K_{RЧa}) < h(K_{ROK}) < h(K_{RBK})$			
IV	Показники ділової активності			
1	Продуктивність праці = Виручка від реалізації / Чисельність персоналу	$h(K_{ПП})$	0,62	1,22
2	Оборотність активів = Виручка від реалізації / (Загальна сума активів на початок року + Загальна сума активів на кінець року) / 2	$h(K_{OA})$	0,62	1,23
3	Оборотність власного капіталу = Виручка від реалізації / Власний капітал	$h(K_{OBK})$	0,5	0,99
4	Оборотність готової продукції = Виручка від реалізації / (Готова продукція на початок року + Готова продукція на кінець року) / 2	$h(K_{OГП})$	0,76	1,5
5	Оборотність оборотного капіталу = Виручка від реалізації / Оборотний капітал	$h(K_{OOK})$	0,73	0,96
6	Оборотність дебіторської заборгованості	$h(K_{Дз})$	0,67	0,68
7	Оборотність кредиторської заборгованості	$h(K_{Кз})$	1,29	0,31
	Норматив: $1 < h(K_{ПП}) < h(K_{Дз}) < h(K_{Кз}) < h(K_{OOK}) < h(K_{OA}) < h(K_{OBK}) < h(K_{OГП})$			
	Фактична динаміка 2016 р. до 2015р.: $h(K_{OBK}) < h(K_{OA}) < h(K_{ФВ}) < h(K_{ПП}) < h(K_{Дз}) < h(K_{OOK}) < h(K_{OГП}) < 1 < h(K_{Кз})$			
	Фактична динаміка 2017 р. до 2016р.: $h(K_{Кз}) < h(K_{Дз}) < h(K_{ФВ}) < h(K_{OOK}) < h(K_{OBK}) < 1 < h(K_{ПП}) < h(K_{OA}) < h(K_{OГП})$			
V	Показники майнового стану			
1	Фондовіддача = Виручка від реалізації / середньорічна вартість основних фондів	$h(K_{ФВ})$	0,69	0,9
2	Коефіцієнт оновлення основних фондів	$h(K_{OOF})$	1,27	0,58

Продовження табл.3.1

1	2	3	4	5
3	Коефіцієнт зносу основних фондів	$h(K_{30Ф})$	1,15	1
4	Коефіцієнт мобільності активів	$h(K_{МА})$	1,08	1,06
	Норматив: $1 < h(K_{30Ф}) < h(K_{ООФ}) < h(K_{МА}) < h(K_{ФВ})$			
	Фактична динаміка 2016р. до 2015 р.: $h(K_{ФВ}) < 1 < h(K_{МА}) < h(K_{30Ф}) < h(K_{ООФ})$			
	Фактична динаміка 2016р. до 2015 р.: $h(K_{ООФ}) < h(K_{ФВ}) < 1 < h(K_{30Ф}) < h(K_{МА})$			

Нормативна динамічна взаємозалежність більшості з них обґрунтована в роботах [40, 42, 43, 44]. Тому для оцінки фінансово-економічного стану слід вважати таку підпорядкованість ключових показників:

$$1 < h(K_{ПК/ВК}) < h(K_{МВК}) < h(K_{ФС}) < h(K_A) \quad (3.2)$$

$$1 < h(K_{МВОК}) < h(K_{П}) < h(K_{ПЛ}) < h(K_{АЛ}) \quad (3.3)$$

$$1 < h(K_{RB}) < h(K_{RP}) < h(K_{Rча}) < h(K_{ROK}) < h(K_{RBK}) \quad (3.4)$$

$$1 < h(K_{ПП}) < h(K_{Дз}) < h(K_{Кз}) < h(K_{ООК}) < h(K_{ОА}) < h(K_{ОВК}) < h(K_{ОГП}) \quad (3.5)$$

$$1 < h(K_{30Ф}) < h(K_{ООФ}) < h(K_{МА}) < h(K_{ФВ}) \quad (3.6)$$

Відповідно, графоаналітична модель такої взаємозалежності матиме вигляд, як представлено на рис. 3.2.

Така модель відрізняється від існуючих тим, що дозволяє:

по-перше використовувати обмежену кількість показників що використовуються для оцінки фінансово-економічного стану. Загально, прийнято використовувати п'ять груп показників. Але нами були відібрані саме такі, що найбільш точно визначають вади в управлінні розвитком підприємства;

по-друге показники, що обрані як ключові для оцінки фінансово-економічного стану промислового підприємства відображають не тільки кількісні, але і структурні та якісні характеристики об'єкта діагностики;

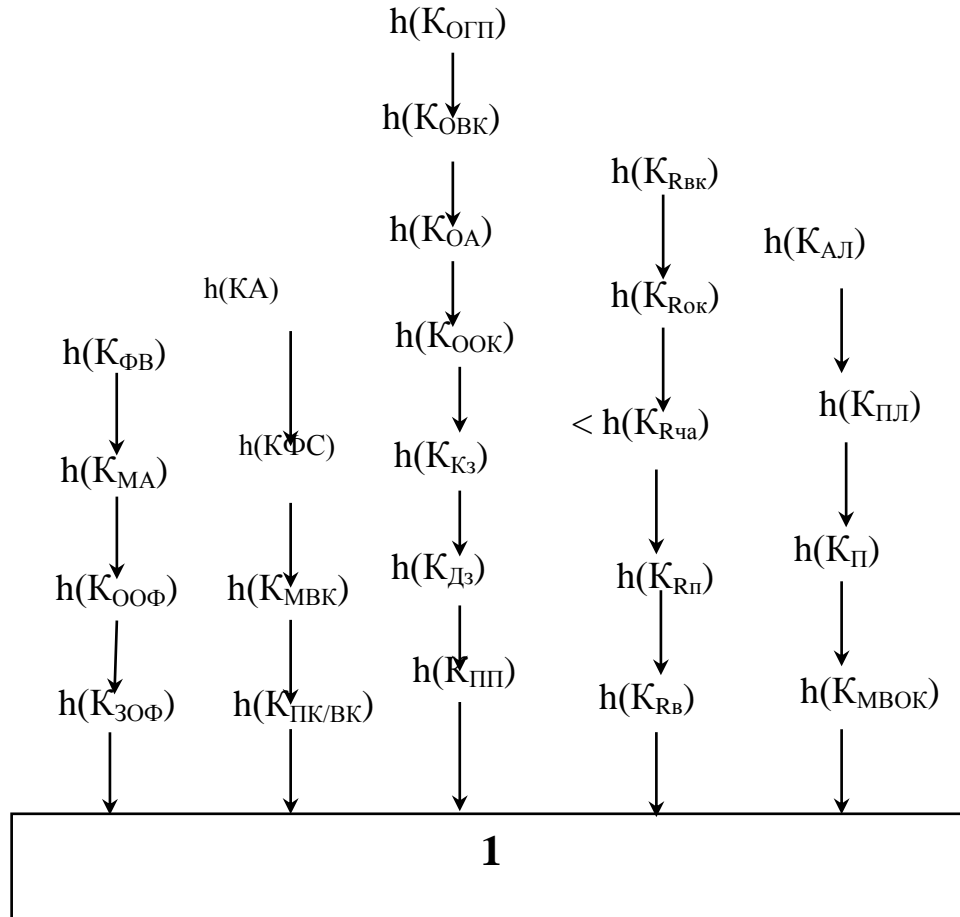

Рисунок 3.2 – Графоаналітична модель нормативу динамічної взаємозалежності ключових показників оцінки фінансово-економічного стану промислового підприємства

по-третє визначені підпорядкованість ключових показників один одному та взаємозалежність їх темпових характеристик націлені на зростання вартості підприємства в цілому за рахунок більш ефективного використання потенціалу підприємства;

по-четверте, досягнення визначеної нормативної динаміки повинно стати результатом комплексу заходів, які охоплюють зростання продуктивності, ділової активності, рентабельності тощо;

по-п'яте, узгодженість різних показників дозволяє оцінити фінансово-економічний стан підприємства, як результат залучення сукупності факторів та отримувати однозначну його інтерпретацію;

по-шосте, запропонована нормативна динаміка може бути вбудована в загальну нормативну модель оцінки ефективності управління ринковою вартістю підприємства.

За даними табл. 3.2 були побудовані фактичні взаємозалежності моделі ключових показників оцінки фінансово-економічного стану за 2016 та 2017 роки (рис. 3.3; 3.4).

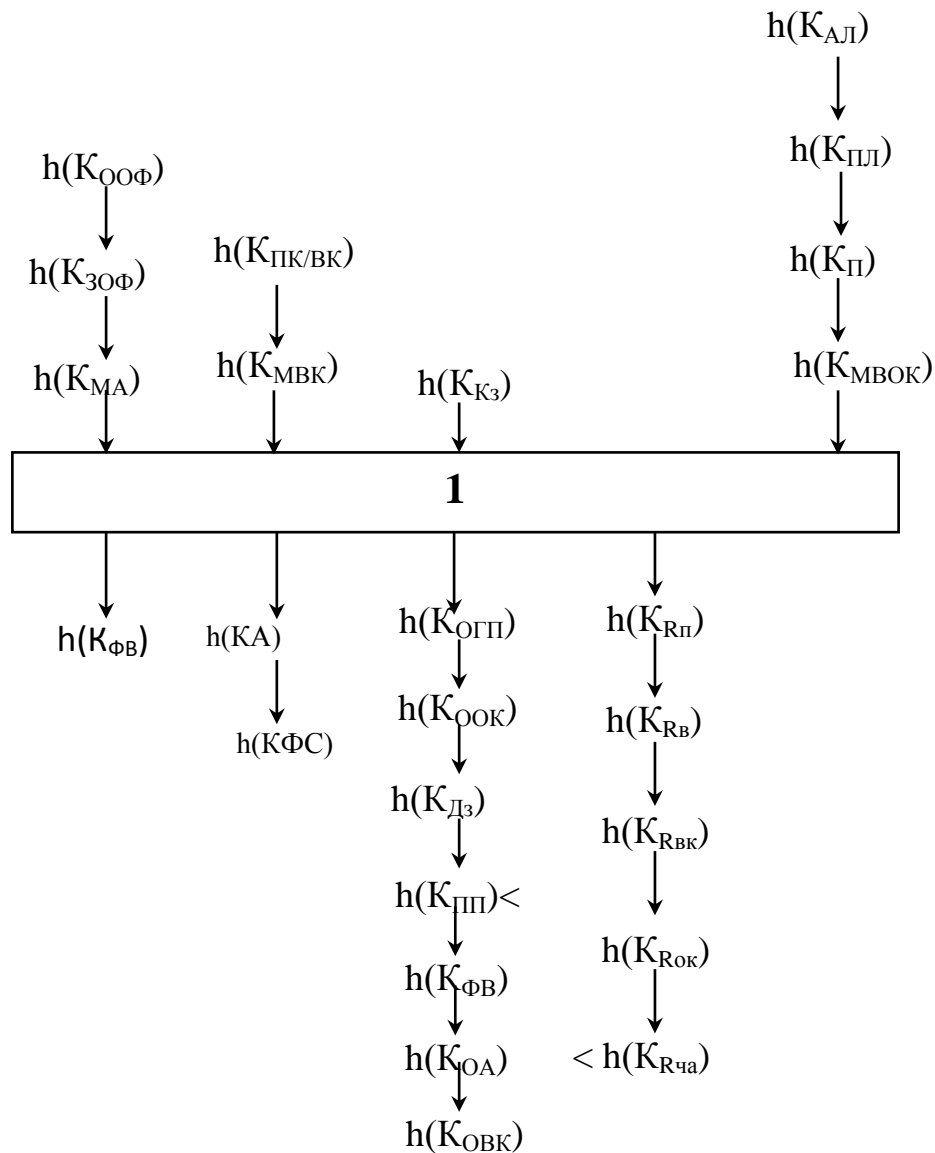

Рисунок 3.3 – Графоаналітична модель фактичної динамічної взаємозалежності ключових показників оцінки фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ» в 2016р.

де I_i – інтегральний показник i -ї групи ключових показників;

K_j – відхилення фактичної динаміки від нормативної j -го показника i -ї групи ключових показників;

n – кількість часткових коефіцієнтів в групі ключових показників.

Або

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n K_j} \quad (3.8)$$

Використавши формулу 3.2 ми отримаємо узагальнену оцінку динаміки змін j -ї групи показників оцінки фінансової стійкості підприємства.

Для визначення узагальненого рівня фінансово-економічного стану підприємства пропонується згортання інтегральних показників здійснювати за формулою:

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n I_i} \quad (3.9)$$

Розрахунок проводимо в табл.3.2.

Отримані дані дозволяють зробити однозначний висновок про негативні зміни в фінансово-економічному стані ПАТ «Мотор Січ» в 2016 році і позитивних змінах, що відбулися в 2017 році. Отже, менеджментом підприємства були задіяні заходи що дозволили вийти на нормативний рівень динаміки за показниками рентабельності, хоча рівень платоспроможності, та ліквідності, а особливо ділової активності потребує застосування дієвих управлінських впливів. Для цього пропонується використати табличний метод та метод рейтингового оцінювання.

Таблиця 3.2 – Розрахунок інтегрального показника оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Нормативний ранг показника	Показники					
	Позначення	Нормативне значення	Фактичне значення		Відхилення	
			2016	2017	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7
I	Показники фінансової стійкості					
1	$h(K_A)$	≥ 1	0,96	1,02	-0,04	0,02
2	$h(K_{\Phi C})$	≥ 1	0,89	1,52	-0,11	0,52
3	$h(K_{MBK})$	≥ 1	1,02	1,03	0,02	0,03
4	$h(K_{PK/BK})$	≥ 1	1,11	0,93	0,11	-0,07
Інтегральний показник I_I			0,99	1,1	-0,01	0,1
II	Показники ліквідності					
1	$h(K_{AL})$	≥ 1	1,72	0,84	0,72	-0,16
2	$h(K_{ПЛ})$	≥ 1	1,43	1,26	0,43	0,26
3	$h(K_{\Pi})$	≥ 1	1,39	1,07	0,39	0,07
4	$h(K_{MBOK})$	≥ 1	1,24	1,01	0,24	0,24
Інтегральний показник I_{II}			1,44	1,03	0,44	0,03
III	Показники прибутковості					
1	$h(K_{RBK})$	≥ 1	0,48	1,35	-0,52	0,35
2	$h(K_{ROK})$	≥ 1	0,45	1,33	-0,55	0,33
3	$h(K_{R\text{ча}})$	≥ 1	0,45	1,27	-0,55	0,27
4	$h(K_{R\Pi})$	≥ 1	0,78	1,12	-0,22	0,12
5	$h(K_{RB})$	≥ 1	0,69	1,01	-0,31	0,01
Інтегральний показник I_{III}			0,55	1,21	-0,45	0,21

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7
IV	Показники ділової активності					
1	$h(K_{OГП})$	≥ 1	0,76	1,5	-0,24	0,5
2	$h(K_{OBK})$	≥ 1	0,5	0,99	-0,5	-0,01
3	$h(K_{OA})$	≥ 1	0,62	1,23	-0,38	0,23
4	$h(K_{OOK})$	≥ 1	0,73	0,96	-0,27	-0,04
5	$h(K_{K3})$	≥ 1	0,67	0,68	-0,33	-0,32
6	$h(K_{Д3})$	≥ 1	1,29	0,31	0,29	-0,69
7	$h(K_{III})$	≥ 1	0,62	1,22	-0,38	0,22
Інтегральний показник I_{IV}			0,67	0,89	-0,33	-0,11
V	Показники майнового стану					
1	$h(K_{ФВ})$	≥ 1	0,6	0,9	-0,4	-0,1
2	$h(K_{МА})$	≥ 1	1,08	1,06	0,08	0,06
3	$h(K_{ООФ})$	≥ 1	1,27	0,58	0,27	-0,42
4	$h(K_{3ОФ})$	≥ 1	1,15	1	0,15	-
Інтегральний показник I_V			0,99	0,86	-0,01	-0,14
Інтегральний показник фінансово-економічного стану підприємства			0,89	1,01	-0,11	0,01

Для визначення рівня фінансово-економічного стану промислового підприємства пропонується використання шкалу оцінювання, що представлена в табл.3.3.

Таким чином, можна зробити висновок, що ПАТ «Мотор Січ» вийшло з середнього рівня ефективності управління фінансово-економічним станом в 2016 році на достатній рівень в 2017р. За рік на 13% були покращені майже всі показники оцінки. Негативного впливу на загальний результат мали показники ділової активності та майнового стану підприємства.

Таблиця 3.3 - Шкала оцінювання ефективності управління фінансово-економічним станом промислового підприємства

Результуючий показник	Оцінка
<i>1</i>	<i>2</i>
від 0 до 0,5	Низький рівень ефективності управління фінансово-економічним станом підприємства. Менеджери не спрямовані на розвиток підприємства. Спостерігається дисбаланс між завданням та діями менеджерів.
від 0,51 до 0,1	Середній рівень ефективності управління розвитком підприємства. Спостерігається ув'язування встановлених завдань із стратегічними та оперативними планами розвитку підприємства. Спостерігається зростання діяльності за деякими показниками, що може задовольнити власників підприємства у короткостроковому періоді.
від 1 до 1,5	Достатній рівень ефективності управління фінансово-економічним станом підприємства. Досягнуто незначного рівня збалансованості встановлених задач з отриманими результатами. Таке становище створює можливості до потенційного зростання фінансово-економічного потенціалу підприємства.
понад 1,5	Високий рівень ефективності управління фінансовою та економічною складовими потенціалу підприємства. Інтереси менеджерів співпадають з інтересами власників. Професійний менеджмент ресурсів дозволяє досягти значного зростання вартості бізнесу.

Отже продовження політики оновлення виробничих фондів та рівня їх використання забезпечать сталий розвиток цьому підприємству. А активізація використання оборотного капіталу дозволить прискорити розвиток підприємства. Перелік конкретних заходів можна буде визначити після ранжування фактичної динаміки змін показників (табл. 3.4.).

Таблиця 3.4 – Визначення ступеню проблемності динаміки ключових показників фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор-Січ» в 2016-2017 роках.

Показник	Нормативний ранг показника	Фактичний ранг		Модуль відхилення		Ступінь проблемності	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8
I	Показники фінансової стійкості						
$h(K_A)$	1	3	3	2	2	2	1
$h(K_{\Phi C})$	2	4	1	2	1	2	2
$h(K_{MBK})$	3	2	2	1	1	3	2
$h(K_{PK/BK})$	4	1	4	3	0	1	-
II	Показники ліквідності						
$h(K_{AJL})$	1	1	4	0	3	0	1
$h(K_{ПЛ})$	2	2	1	0	1	0	2
$h(K_{П})$	3	3	2	0	1	0	2
$h(K_{MBOK})$	4	4	3	0	1	0	2
III	Показники прибутковості						
$h(K_{RBK})$	1	3	1	2	0	2	0
$h(K_{ROK})$	2	4	2	2	0	2	0
$h(K_{R\text{чa}})$	3	4	3	1	0	3	0
$h(K_{R\text{п}})$	4	1	4	3	0	1	0
$h(K_{RB})$	5	2	5	3	0	1	0
IV	Показники ділової активності						
$h(K_{O\Gamma\Pi})$	1	2	1	1	0	4	0
$h(K_{OBK})$	2	6	4	4	2	2	2
$h(K_{OA})$	3	5	2	2	1	3	3

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8
$h(K_{OOK})$	4	3	5	1	1	4	3
$h(K_{K3})$	5	4	6	1	1	4	3
$h(K_{Д3})$	6	1	7	5	1	1	3
$h(K_{III})$	7	5	3	2	4	3	1
V	Показники майнового стану						
$h(K_{ФВ})$	1	4	3	3	2	1	1
$h(K_{МА})$	2	3	1	1	1	3	2
$h(K_{ООФ})$	3	1	4	2	1	2	2
$h(K_{ЗОФ})$	4	2	2	2	2	2	1

Отже, першочерговим завданням для підприємства ПАТ «Мотор Січ» для поліпшення фінансово-економічного стану з урахуванням стратегічних планів розвитку повинні стати заходи в зоні впливу на такі показники:

Коефіцієнт фінансової незалежності $h(K_A)$;

Коефіцієнт абсолютної ліквідності $h(K_{АЛ})$;

Коефіцієнт продуктивності праці $h(K_{III})$;

Фондовіддача $h(K_{ФВ})$;

Коефіцієнт зносу основних фондів $h(K_{ЗОФ})$.

На другому місці повинна стати розробка управлінських впливів на динаміку змін таких показників:

Коефіцієнт оновлення основних фондів $h(K_{ООФ})$;

Коефіцієнт мобільності активів $h(K_{МА})$;

Оборотність власного капіталу $h(K_{ОВК})$;

Коефіцієнт маневреності власних коштів $h(K_{МВОК})$;

Коефіцієнт покриття $h(K_{П})$;

Коефіцієнт проміжної ліквідності $h(K_{ПЛ})$;

Коефіцієнт маневреності власних коштів $h(K_{МВК})$;

Коефіцієнт фінансової стабільності $h(K_{ФС})$.

І на третьому місці необхідні заходи щодо змін показників:

Оборотність оборотного капіталу $h(K_{OOK})$;

Оборотність активів $h(K_{OA})$;

Оборотність дебіторської заборгованості $h(K_{Дз})$;

Оборотність кредиторської заборгованості $h(K_{Кз})$.

Запропонований підхід до удосконалення методу оцінки фінансово-економічного стану дозволить:

швидко оцінювати та обґрунтовувати доцільність реалізації інвестиційних та інноваційних планів розвитку підприємства;

забезпечити якісною інформацією, що використовуються як підґрунтя для прийняття ефективного управлінського рішення;

швидко виявити зони першочерговості прийняття управлінських рішень.

Отже можна зробити висновок, що динамічний норматив взаємозалежності основних показників може бути використаний як напрям удосконалення системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

3.2 Методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства на основі динамічного нормативу взаємозалежності основних показників

Відповідно до встановленої мети діагностики фінансово-економічного стану необхідно розробити методичний підхід, що буде ґрунтуватися на теоретично обґрунтованих та практично реалізованих принципах та буде містити в собі такі організаційні елементи: цільові задачі та установки; методи та прийоми вирішення завдань; інформаційні технології та конкретні заходи.

Побудова системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства повинна здійснюватись відповідно до таких принципів:

системності;

принцип комплексного аналізу всіх складових діяльності підприємства;

динамічний принцип і принцип порівняльного аналізу;

пріоритет кінцевої цілі виробничої діяльності підприємства;

принцип взаємозв'язку і взаємозалежності елементів системи оцінки;

принцип зв'язаності (всі елементи пов'язані не тільки між собою, але й з оточуючим середовищем);

ієрархії прийняття рішення;

принцип функціональності;

принцип розвитку.

Цільові завдання, установки і методи проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства представлені на рис. 3.5.

Алгоритм етапів діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства представлений на рис. 3.6.

При формуванні та використанні системи показників які доцільно використовувати для діагностування фінансово-економічного стану підприємства з урахуванням цільових завдань розвитку виникають такі питання:

які саме використовувати показники для забезпечення зв'язку оперативних даних із проектами розвитку підприємства;

як оцінити вплив показника на результативність діяльності підприємства;

як оцінити вплив факторів на формування системи показників;

як забезпечити збалансованість та взаємозалежність цих показників.

Рисунок 3.5. – Організація діагностики фінансово-економічного стану підприємства

Рис. 3.6. Етапи проведення діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства.

Для вирішення цих питань та визначення переліку цільових показників слід дотримуватись наступних принципів:

склад показників повинен бути невеликим та формуватися в залежності від особливостей діяльності підприємства та стратегічних цілей розвитку;

фактори впливу на формування та якість показників повинні бути оцінені не за суб'єктивною, а за об'єктивною їх характеристикою (відсотки, коефіцієнт тощо.);

використовувати якісні, кількісні, а в межах кількісних виділяти вартісні показники для оптимізації поточного та стратегічного планів розвитку підприємства.

Пропонується застосувати методичний підхід до оцінювання фінансово-економічного стану підприємства на основі графоаналітичної моделі, який відповідає встановленим цілям діагностики та дозволяє:

ув'язати різні показники в групі між собою та між групами показників оцінки фінансово-економічного стану;

за рахунок стиснення великого обсягу інформації, отримати в короткий час об'єктивну оцінку фінансово-економічного стану в динаміці;

легко інтерпретувати отримані результати.

Алгоритм здійснення такої оцінки необхідно вбудувати в інформаційну систему управління підприємства на всіх рівнях управління та за всіма строками планування. (рис. 3.7).

Використання комп'ютерної техніки та сучасного програмного забезпечення скорочує час і ресурси на розрахунок показників та динаміки їх змін при різних сценаріях та проектах розвитку підприємства, що прискорює прийняття якісного управлінського рішення.

Використовуючи запропонований алгоритм оцінки фінансово-економічного стану підприємства, користувачі інформаційної системи управління повинні отримати об'єктивну інформацію для прийняття управлінського рішення, що дозволить не тільки скоротити час, але і оптимізувати витрати на усунення недоліків в системі управління підприємством. Це не можливо без відповідної організації документообігу в інформаційній системі підприємства.

Рисунок 3.7. Блок-схема оцінки фінансово-економічного стану промислового підприємства на основі побудови динамічного нормативу

Такий підхід дозволить врахувати взаємозв'язок результатів діагностики фінансово-економічного стану підприємства з прийняттям управлінських рішень щодо обґрунтування проекту або комерційного його оцінювання.

Висновки до 3 розділу

Отже, проведені дослідження свідчать про те, що в умовах нестабільного зовнішнього середовища та обмеженості виробничих ресурсів, доцільно використовувати діагностику як ефективний інструмент, який дозволить підвищити якість управлінських рішень та дозволить досягти встановлених напрямків розвитку підприємства і зміцнити його фінансово-економічний стан.

Використання методичного підходу до оцінювання фінансово-економічного стану підприємства на основі динамічного нормативу дозволить керівництву підприємства вчасно вносити зміни в існуючий організаційно-економічний механізм управління.

Запропоновані заходи по удосконаленню системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства дозволять:

по-перше, адаптувати результати діагностики фінансово-економічного стану до цілей і завдань промислового підприємства, що скорочує час на прийняття ефективного управлінського рішення стосовно розвитку підприємства;

по-друге, проведення такого дослідження стає можливим на всіх рівнях управління, що дозволить своєчасно реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища;

по-третє, запропонований методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану підприємства не потребує додаткових

фінансових ресурсів, додаткового навчання управлінського персоналу та спеціальних знань в області інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

Впровадження запропонованих заходів дасть змогу підприємству не тільки швидко провести діагностику фінансово-економічного стану, виявити його недоліки, ідентифікувати прогностичні показники ефективної діяльності підприємства, але і відібрати інвестиційні проекти що дозволять поліпшити його фінансово-економічний стан за умов їх реалізації.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Тема дипломного проекту (роботи) «Діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства (на прикладі ПАТ «Мотор Січ». Роботи при виконанні дипломного проекту проводяться у економічному відділі.

Робоче місце оснащено основним і допоміжним технологічним обладнанням, інвентарем, інструментом, робочими меблями. Робоча поверхність столу дерев'яна, тверда, гладка. На столі розміщено комп'ютер та принтер. Конструкція столу має 5 висувних ящиків, для зберігання документації, канцелярських приладь та особистих речей.

4.1 Аналіз потенційних небезпек

Основними потенційними небезпеками при проведенні цих робіт є такі:

- ураження електричним струмом, у наслідок несправності електрообладнання, яке використовується під час виконання трудових обов'язків, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку;

- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;

- нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими).

Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги на працю та стресових станів;

- кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

- негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

- підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

- незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітрообмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

- вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим теном, недотриманням, або порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

- неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;

- підвищені статичні навантаження через користування ПК та «тунельний синдром» або синдром зап'ястного клапана пов'язані з тривалим перебуванням в однотипній позі положенні «сидячи», повторення однотипних рухів кистями рук при роботі з ПК при низькій ергономічності пристроїв введення інформації, що може призвести до ушкоджень опорно-рухового апарату «синдром тривалих статичних навантажень» (СТСН) та защемлення нерва в зап'ястному каналі;

- негативний вплив випромінювань відео дисплейних терміналів на органи зору людини має основною причиною перенапруження м'язового апарату ока, що пов'язане з недостатньою контрастністю та мерехтінням зображення, відблесками та відбитим світлом від моніторів. Крім того, втома очей настає при частій зміні огляду більш освітленого монітора та менш освітленої клавіатури, що призводить до «астенопії» (відчуття дискомфорту та біль в очах);

- професійне (емоційне) вигорання - психологічний стан здорових людей, які працюють у системі «людина-людина», що характеризуються емоційним виснаженням, деперсоналізацією, редукцією особистих досягнень. На початку синдрому вигорання приглушаються емоції, відчувається незадоволеність собою або, навпаки, з'являється нечутливість до речей, які звичайно викликають гостру реакцію.

На другій стадії цього синдрому психологічний стан проявляється на рівні емоцій. Виникає недоброзичливе відношення до людей, з якими доводиться спілкуватися щодня: вони дратують, злять.

Третя стадія - виснаження. Робота виконується за відсутністю творчих підходів, різко знижується насага на дотримання правил безпеки. З'являються різкість, озлобленість, брутальність, відстороненість, замкненість, переоцінка професійних цінностей.

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитноезаземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройстваэлектростановок. Электрооборудованиеспециальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженебезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделияэлектротехнические. Общитребованиябезопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97

«Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значення (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

4.3 Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Для запобігання «тунельного синдрому» робоче місце має бути зручним і ергономічно продуманим. Працюючи з клавіатурою, необхідно дотримуватись наступних правил:

- стежити, щоб кут згину руки в лікті був прямим, тобто 90 °;
- забезпечити оптимальну висоту клавіатури від підлоги – 65-75 см;
- користуватись ергономічними і зручними мишею та клавіатурою;
- мати можливість регулювання положення і нахилу клавіатури (відстань від поверхні стола до середини клавіатури – не більше 30 мм, кут підйому клавіатури – від 2 ° до 15 °);

- комп'ютерна миша не повинна лежати на краю стола, щоб долонь при роботі не звисала, а була прямою і розслабленою; Лікоть руки також повинен лежати на столі;

- добрим профілактичним заходом є опора для зап'ястя під час роботи. нею може служити килимок для миші, клавіатура спеціальної форми, силіконові подушечки, вмонтовані в стіл.

- робочий стілець або крісло обов'язково повинні мати підлокітники.

Потрібно періодично робити перерви для проведення декількох вправ для рук:

- струсіть руки;
- кілька разів стисніть пальці в кулак (не менше десяти разів);
- обертайте кулаки вздовж осі руки;
- натисніть долонею однієї руки на пальці іншої ніби намагаючись вивернути долоню і зап'ястя.

Заходи мінімізації негативного впливу випромінювань від відео дисплейних терміналів на органи зору.

З метою зменшення навантаження на органи зору при роботі з ВДТ передбачено такі внутрішньозмінні режими праці та відпочинку при роботі з ЕОМ при 8-годинній денній робочій зміні в залежності від характеру праці:

- для розробників програм із застосуванням ЕОМ слід призначати регламентовану перерву для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожен годину роботи за ВДТ;

- для операторів із застосування ЕОМ слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години;

- для операторів комп'ютерного набору слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 10 хвилин після кожною години роботи за ВДТ.

У всіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з ВДТ не повинна перевищувати 4 години.

При 12-годинній робочій зміні регламентовані перерви повинні встановлюватися в перші 8 годин роботи аналогічно перервам при 8-годинній робочій зміні, а протягом останніх 4-х годин роботи, незалежно від характеру трудової діяльності, через кожен годину тривалістю 15 хвилин.

З метою зменшення негативного впливу монотонності роботи є доцільним застосовувати чергування операцій сприйняття, редагування тексту і введення даних (зміна змісту роботи).

Для зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатору, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втомі доцільні деякі перерви використовувати для виконання комплексу фізичних вправ.

В окремих випадках - при хронічних скаргах працюючих з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ на зорове стомлення, незважаючи на дотримання санітарно-гігієнічних вимог до режимів праці і відпочинку, а також застосування

засобів локального захисту очей, допускається індивідуальний підхід до обмеження часу робіт з ВДТ, зміни характеру праці, чергування з іншими видами діяльності, не пов'язаними з ВДТ.

Активний відпочинок має полягати у виконанні комплексу гімнастичних вправ, спрямованих на зняття нервового напруження, м'язове розслаблення, відновлення функцій фізіологічних систем, що порушуються протягом трудового процесу, зняття втоми очей, поліпшення мозкового кровообігу і працездатності.

За умови високого рівня напруженості робіт з ВДТ показане психологічне розвантаження у спеціально обладнаних приміщеннях (в кімнатах психологічного розвантаження) під час регламентованих перерв або в кінці робочого дня.

Для запобігання синдрому професійного вигорання або зниження ступеня його виразності існує ряд рекомендацій:

- оволодіння вміннями й навичками саморегуляції (релаксація, визначення цілей і позитивна внутрішня насага) сприяють зниженню рівня стресу;

- професійний розвиток і самовдосконалення (одним зі способів запобігання синдрому професійного вигорання є обмін професійною інформацією із представниками інших служб, що дає відчуття більше широкого розуміння загальних професійних проблем. Для цього існують різні способи: курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції та ін.);

- уникнення непотрібної конкуренції;

- емоційне спілкування з колегами (імовірність вигорання значно знижується або процес цей виявляється не настільки вираженим, коли людина аналізує свої почуття й ділиться ними з іншими);

- підтримка гарної фізичної форми.

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно

з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общитребования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахунок штучного освітлення відбувається в приміщенні розміром 8 х 4 х 3,5м, ЛПО (растровим) типом світильника, числовим значенням

коефіцієнта світильника 1,4, колір стелі, стін, підлоги 70%, 50%, 30%. Площина нормування освітленості, висота площини над підлогою $\Gamma - 0,8$, розряд і підрозряд зорової роботи Б-1, освітленість робочих поверхонь при загальному освітленні 300.

1. Розрахувати кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot \left[\frac{L}{h} \right]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

$$N_p = \frac{4}{(3.5 - 0.8) \cdot 1.4} = 2 \text{ шт}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$\left[\frac{L}{h} \right]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

2. Визначити максимально допустиму відстань між рядами світильників $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.3)$$

$$L_{\max} = \frac{4}{2} = 2 \text{ м}; \quad (4.4)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

3. Визначити значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.5)$$

$$i = \frac{8 \cdot 4}{(3.5 - 0.8) \cdot (8 + 4)} = 0.99 \quad (4.6)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

4. Визначити значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу.

Коефіцієнт використання світлового потоку при індексі приміщення 1.33 : $\eta = 47\%$

5. Визначити сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_Σ :

$$\Phi_\Sigma = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.7)$$

$$\Phi_\Sigma = \frac{300 \cdot 8 \cdot 4 \cdot 1.4 \cdot 1.1}{0.47} = 31455, \text{ лм}; \quad (4.8)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

6. Визначити умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{ce}^* :

$$N_{ce}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

$$N_{ce}^* = \frac{8 \cdot 4}{2^2} = 8 \text{ шт}; \quad (4.11)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

7. Розрахувати світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_l^*}, \text{ лм}; \quad (4.12)$$

$$\Phi_l^* = \frac{31455}{32} = 983, \text{ лм}; \quad (4.13)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{ce}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.14)$$

$$N_l^* = 8 \cdot 4 = 32, \text{ шт}; \quad (4.15)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

8. Обираємо тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи Φ_l , і знаходимо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

Тип лампи BASIC T8 L 18W/765, потужністю 18Вт, світловий потік 1050лк.

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l} \quad (4.16)$$

$$m = \frac{983}{1050} = 0.88. \quad (4.17)$$

9. Визначити оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_{св}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.18)$$

$$N_{св} = 8 \cdot 0.88 = 8, \text{ шт}; \quad (4.19)$$

де: $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

10. Визначити фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{св} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.20)$$

$$N_l = 8 \cdot 4 = 32, \text{ шт}; \quad (4.21)$$

де: $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

11. Визначити загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.22)$$

$$E_p = \frac{1050 \cdot 32 \cdot 0.47}{8 \cdot 4 \cdot 1.4 \cdot 1.1} = 320,45, \text{ лк}; \quad (4.23)$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

Таким чином, розрахункова освітленість у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп на 20 лк вища ніж нормована освітленість робочих поверхонь при загальному освітленні, що задовольняє умови освітленості у робочому приміщенні.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на

здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общесанитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

4.4 Заходи з пожежної безпеки

Роботи при виконанні дипломного проекту проводились в офісному приміщенні економічного відділу підприємства ПАТ «Мотор Січ». В цілях

пожежної безпеки в приміщенні встановлена пожежна сигналізація, план евакуації та вогнегасник. Заходи з пожежної безпеки включають в себе основну нормативну документацію, до складу якої входять різні накази, інструкції та рекомендації.

Згідно з ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж» встановлено, що приміщення відноситься до класу пожежі «А» (пожежа, що супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини). Також палаючими об'єктами виявиться електроустаткування, що знаходяться під напругою до 1000. В тому приміщенні відноситься до класу пожежі «Е». Робоче приміщення по вибухопожежній безпеці відноситься до категорії «Д» відповідно до ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою».

Робоче приміщення в відділі оснащено оргтехнікою, тому в ньому розміщують порошковий або вуглекислотний вогнегасник. Сумарна площа приміщення в офісі 32 м², тож за нормами встановлено один вогнегасник ВП-8 (стара назва ОП-8). Вогнегасник порошковий ОП-8 (ВП-8) забезпечений запірним пристроєм, що забезпечує вільне відкривання і закривання, індикатором для візуального контролю тиску в вогнегаснику. застосовується для гасіння загорянь класів А, В1, С і Е. До них відноситься горіння твердих, рідких (нерозчинних у воді) або зріджених твердих речовин і матеріалів, горіння газів. Гасіння горючих елементів електроустановок порошковим вогнегасником дозволено під напругою не більше 1000В.

4.5 Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях

Захисні споруди цивільного захисту – інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів.

До захисних споруд цивільного захисту належать:

- сховище – герметична споруда для захисту людей, в якій протягом певного часу створюються умови, що виключають вплив на них небезпечних факторів, які виникають внаслідок надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів;

- протирадіаційне укриття – негерметична споруда для захисту людей, в якій створюються умови, що виключають вплив на них іонізуючого опромінення у разі радіоактивного забруднення місцевості;

- швидкоспоруджувана захисна споруда цивільного захисту – захисна споруда, що зводиться із спеціальних конструкцій за короткий час для захисту людей від дії засобів ураження в особливий період.

Для захисту людей від деяких факторів небезпеки, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій у мирний час, та дії засобів ураження в особливий період також використовуються споруди подвійного призначення та найпростіші укриття.

Споруда подвійного призначення – це наземна або підземна споруда, що може бути використана за основним функціональним призначенням і для захисту населення. (підземний простір метрополітену, підземні паркінги, підземні переходи тощо)

Найпростіше укриття - це фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, що знижує комбіноване ураження людей від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій, а також від дії засобів ураження в особливий період.

Висновки до 4 розділу

Отже, з цього розділу можна зробити висновок, що заходи, які проводяться на підприємстві для забезпечення охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях створюють безпечні умови праці, попередження травматизму та сприятливий санітарний стан. Охорона праці включає

систему законодавчих актів та соціально-економічні, технічні, санітарно-гігієнічні, організаційні засоби, які направлені на забезпечення безпеки та створення умов збереження Пожежна безпека на підприємстві включає в себе не тільки оснащення інструментами пожежогасіння і речовинами, а й розробку плану екстреної евакуації, а також проведення заходів з навчання персоналу.

У розділі було з'ясовано такі питання при проведенні робіт в приміщенні:

- визначено заходи по забезпеченню безпеки;
- оцінка параметрів виробничого середовища на відповідність санітарно-гігієнічним нормам;
- проведені розрахунки рівня штучного освітлення у приміщенні та проведене порівняння їх з нормованими показниками для робочого приміщення;
- запропоновано рішення щодо поліпшення санітарно-гігієнічних параметрів у робочому приміщенні;
- визначено категорію приміщення за вибухопожежною та пожежною небезпекою й ступеню їх вогнестійкості та розробка протипожежних заходів;
- визначені захисні споруди для захисту населення від деяких факторів безпеки.

ВИСНОВКИ

Економіка країни сьогодні знаходиться в кризовому становищі та потребує від підприємств в першу чергу підвищення ефективності їх виробничо-господарської та фінансової діяльності. Ключовим фактором, за даних умов є прийняття ефективного управлінського рішення що спирається на результати діагностики економічного та фінансового стану за для того, щоб знайти і виділити найбільш істотні проблеми, визначити причини їх виникнення та відібрати до реалізації такі інвестиційні проекти, що дозволять покращити фінансово-економічний стан підприємства в перспективі.

В дипломній роботі магістра були вирішені такі завдання, як:

- визначена роль та значення діагностики фінансово-економічного стану підприємства;
- досліджені та проаналізовані існуючі методи діагностики фінансово-економічного стану підприємства;
- розглянуті підходи до формування системи діагностики фінансово-економічного стану на промисловому підприємстві;
- надані загальні характеристики господарської діяльності ПАТ «Мотор Січ»;
- проведений комплексний аналіз основних показників фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»;
- здійснено оцінювання фінансово-економічного стану ПАТ «Мотор Січ»;
- визначені підходи до удосконалення діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства;
- запропоновано удосконалити методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану на основі динамічного нормативу взаємозалежності показників.

Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки.

Проведені дослідження сутності таких понять як «економічний стан», «фінансовий стан», «економічна діагностика», «фінансова діагностика» дозволили за допомогою абстрактно-логічного методу сформулювати авторське визначення категорії «діагностика фінансово-економічного стану промислового підприємства» під яким слід розуміти процес (спосіб) оцінювання стану управління ресурсами промислового підприємства та його фінансовим забезпеченням на основі комплексу методів і інструментів та аналітичної інформації спрямований на виявлення негативних факторів та «вузьких місць» в управлінні. Такий підхід дозволяє уточнити елементи системи діагностики фінансово-економічного стану підприємства та розвинути теорію управління підприємством в частині цілевизначення діяльності так і практику забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства.

На основі порівняльного аналізу основних сучасних підходів та методів до проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства запропоновано використовувати систему різних методів діагностики для отримання сукупності даних стосовно об'єкта діагностики, що стане підґрунтям для відповідних висновків щодо розвитку підприємства, як економічного так і соціального. При цьому, основу такої системи методів пропонується будувати на загальнонауковій методології, що передбачає системний, комплексний підходи до вирішення проблем, а також застосування таких методів, як балансовий, моделювання, економіко-математичних й соціологічних вимірів.

На основі розглянутого в роботі загально прийнятого підходу до формування системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства дозволили визначити, що системі діагностики фінансово-економічного стану підприємства характерні: цілеспрямованість, цілісність, повнота та прозорість, гнучкість, об'єктивність, динамічність, циклічність, ефективність, адаптивність та перспективність. Але в процесі аналізу структурних елементів такої системи та методики діагностування

виявлено, що отримані результати не дозволяє в повній мірі використовувати її як підґрунтя для відбору ефективних заходів щодо забезпечення розвитку підприємства. Це пояснюється тим, що: по-перше, набір якісних та кількісних показників або занадто великий, або недостатньо віддзеркалює наявні проблеми, що не дозволяє швидко і своєчасно надати результати таких обчислень та здійснювати їх постійний моніторинг; по-друге, критерії оцінки показників фінансово-економічного стану в більшості випадків розмиті, що не дозволяє більш чітко визначити «вузькі місця» в управлінні розвитком підприємства; по-третє, узагальнення результатів за комплексним підходом не дозволяє в повній мірі виявити потенційні загрози та ризики і визначити першочерговість управлінських рішень. Отже удосконалення підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства лежить в площині зміни в системі діагностики фінансово-економічного стану підприємства та усунення означених проблем.

На основі загальної характеристики діяльності промислового підприємства машинобудівної галузі ПАТ «Мотор Січ» та проведеного комплексного аналізу його фінансово-економічного стану з використанням горизонтального, вертикального, порівняльного аналізу та визначення динаміки змін основних показників фінансово-економічного стану було встановлено, що за останні три роки фінансово-економічний стан ПАТ «Мотор Січ» характеризується як задовільний. Визначено, що для зміцнення фінансово-економічного стану підприємства необхідно усунути ризики щодо платоспроможності підприємства, шляхом збільшення величини грошових активів, які забезпечують покриття поточних зобов'язань; зменшити суми поточних зовнішніх та внутрішніх фінансових зобов'язань підприємств; змінити фінансову стратегію з метою прискорення економічного зростання та знизити обсяги споживання інвестиційних ресурсів підприємства у поточному періоді.

Обґрунтування шляхів удосконалення системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства дозволило запропонувати

підхід до удосконалення методичного підходу до діагностики, який носить комплексний характер, що опирається на теоретично обґрунтовані принципи побудови та складається з таких елементів: цільові завдання та установки; методи та прийоми вирішення завдань; інформаційні технології, базується на системі основних показників оцінки фінансово-економічного стану підприємства та забезпечує скорочення часу на аналіз, відбір та комерційне обґрунтування інвестиційних проектів і управлінських рішень щодо їх реалізації. Це дозволяє враховувати взаємозв'язок результатів діагностики фінансово-економічного стану підприємства з прийняттям управлінських рішень щодо відбору та реалізації проектів.

На основі розробки заходів розроблених в 3 розділі було запропоновано заходи по удосконаленню системи діагностики фінансово-економічного стану промислового підприємства які дозволять: по-перше, адаптувати результати діагностики фінансово-економічного стану до цілей і завдань промислового підприємства, що скорочує час на прийняття ефективного управлінського рішення стосовно розвитку підприємства; по-друге, проведення такого дослідження стає можливим на всіх рівнях управління, що дозволить своєчасно реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища; по-третє, запропонований методичний підхід до діагностики фінансово-економічного стану підприємства не потребує додаткових фінансових ресурсів, додаткового навчання управлінського персоналу та спеціальних знань в області інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

Розроблені в 4 розділі заходи, які проводяться на підприємстві для забезпечення охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях створюють безпечні умови праці, попередження травматизму та сприятливий санітарний стан. Охорона праці включає систему законодавчих актів та соціально-економічні, технічні, санітарно-гігієнічні, організаційні засоби, які направлені на забезпечення безпеки та створення умов збереження людей та майна від небезпек.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семенов Г.А. Діагностика фінансово-економічного стану підприємства / Г.А. Семенов, О.В. Ярошевская // Вісник економічної науки України, 2011, – № 1 (19), – С.136-141.

2. Петлівська Ю.О. Суть, важливість та методичні підходи до оцінки фінансово-економічного стану підприємства / Ю.О. Петлівська // Науковий простір сучасної Європи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2016р.) /ФОП Рогальська І.О., 2016. – т. 1, – С. 71-73.

3. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / В.О. Подольська, О.В. Яриш. – К.: Вид-во ЦНЛ, 2007. – 488 с.

4. Косова Т.Д. Організація та методика економічного аналізу. Навч. посіб./ Т.Д. Косова, П.М. Сухарев, П.О. Ващенко та ін. – К.: Центр учбової л-ри, 2012. – 528 с.

5. Городня Т.А. Підходи до діагностики фінансово-економічного стану підприємства в сучасних умовах / Т.А. Городня, Р.В. Тезбір // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. - С. 191-195.

6. Москаленко В.П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В.П. Москаленко // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2006. – № 6. – С. 180-191.

7. Шкроміда Н. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання // Н. Шкроміда // Економічний аналіз, 2011, вип.. 9 част. 1 – с. 383-386.

8. Петрович Й.М. Еволюція контролінгу в сучасній теорії та практиці управління вітчизняними підприємствами / Й.М. Петрович, Я.В. Панас // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 129–137.

9. Семенов А.Г. Контролінг, як база обґрунтування й прийняття управлінських рішень / А.Г. Семенов, Н.В. Таран // Вісник економічної науки України : Науковий журнал / Ін-т економ. промисловості НАНУ; Ак. економ. наук України. – Донецьк, 2007. – № 1. – С. 154–159.

10. Акмаева Р.И. Методика экспресс-диагностики уровня управления - важнейший инструмент контроллинга как системы "управления управлением" / Р.И. Акмаева, Н.Ш. Епифанова // Современные аспекты экономики. – 2003. – № 10. – С. 122–134.

11. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посіб. / Загорна Т.О. – К. : Центр учбової літератури. 2007. – 400 с.

12. Андреева В.Г. Механизм диагностики принятия управленческих решений / В.Г. Андреева // Финансы, учет, банки: Сборник научных трудов. Выпуск 9 / Под общ. ред. П.В. Егорова. – Донецк: ДонНУ, Каштан, 2003. – С. 63–71.

13. Сметанюк О.А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Сметанюк Олена Анатоліївна. – Хмельницький, 2006. – 215 с.

14. Глухов В.В. Анализ и диагностика хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособ. / В.В. Глухов, Ю.М. Бахрамов. – М. : Финансы и статистика, 2010. – 432 с.

15. Гетьман О.О. Економічна діагностика виробничої підсистеми як ефективний інструмент в обґрунтуванні маркетингової стратегії підприємства /О.О. Гетьман// Науковий вісник НГУ.–2004.–N 8.–С.51–57.

16. Данилочкина Н.Г. Контролінгкакінструментуправленияпредприятием / Данилочкина Н.Г. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 280 с.

17. Єлісеєва О.К. Економічна діагностика в управлінні виробничо-економічними системами (статистичний аспект) : монографія / О.К. Єлісеєва. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – 292 с.

18. Кривовязюк И.В. Экономическая диагностика предприятия: теория, методология и практика применения: монография / И.В. Кривовязюк. – М.: Изд-во «Надстирья», 2007. – 260 с.

19. Сагалкова Н.А. Экономическая диагностика в системе управления деятельностью торгового предприятия / Н.А. Сагалкова // Вектор науки ТГУ. Серия «Экономика и управление». – 2011. – № 3 (6). – С. 39–43.

20. Тищенко О.М. Економічна діагностика як спосіб управління конкурентоспроможністю / О.М. Тищенко, В.М. Узунов, І.В. Розгон // Проблеми економіки. – 2013. – №1. – С. 151–158.

21. Краснова В.В. Теоретичні підходи до визначення сутності економічної діагностики // В.В. Краснова, В.Н. Ямшанов // Науковий вісник ХДУ. – Вип.6. – 2014. – Ч.2. – С. 219–222.

22. Чевганова В.Я. Методика діагностування економічного стану підприємства[Електронний документ] /В.Я. Чевганова // Ефективна економіка. № 3, 2014 / – Режим доступу:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2828>

23. Штанько П.О. Економічна діагностика: Курс. (консп.) лекцій для студ. спеціальності «Економіка підприємства» / П.О.Штанько. – К. : НУХТ, 2009. – 159 с.

24. Биба В.В. Диагностика та прогнозування фінансово-економічного стану підприємства//В.В. Биба, Т.В. Лоза // Економіка та держава. - 2015. - № 5. - С. 110-113.

25. Гилка У.Л. – Проблеми та специфіка застосування фінансово-економічного аналізу на підприємстві / У.Л. Гилка // Економіка промисловості. – 2009. – № 3. – с. 146 – 150.

26. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства: монографія / А.О. Азарова, О.В. Рузакова ; ВНТУ. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 172 с.

27. Скібіцька Л.І.,Матвеев В.В.,Щелкунов В.І.,ПодрезаС.М. Антикризовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової

літератури, 2014. - 584 с.

28. Загорна Т.О. Конкурентна динаміка роздрібної торгівлі: теорія, діагностика, моделювання: монографія / Т.О. Загорна ; Макіїв. екон.-гуманіт. ін-т. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. – 462 с.

29. Савчук В.П. Діагностика підприємства: підтримка управленческих рішень / В.П. Савчук. – М.: БІНОМ. Лабораторія знань, 2010. – 175 с.

30. Батрак О.В. Методичні положення та методика діагностики фінансового стану підприємства / О.В. Батрак // Формування ринкових відносин в Україні. 10 (137)/2012. – С.104-107.

31. Забродский В. Экспертная система диагностики деятельности предприятия / В. Забродский, Л. Трескунова // Бизнес-информ. – 1998. – № 21-22. – С. 88-93.

32. Приймук О.Р. Методичні підходи щодо діагностики фінансового стану підприємства / О.Р. Приймук, Ю.І. Філюк / Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління», 2016. Вип. 36. – С.231-240.

33. Черниш С.С., Діагностика фінансового стану підприємства / С.С. Черниш // Інноваційна економіка. – 2010. – №3. – С.111-114.

34. Гринчутський В.І. Економіка підприємства: навч. посібн. для студентів вузів / В.І. Гринчутський, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погрішук – К.: Центр учбової літератури, 2012 – 303 с.

35. Ажаман І.А. Інформаційне забезпечення проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства / І.А. Ажаман, Н.А. Петрищенко, Л.В. Кулікова // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Випуск 2 (13). 2018. – С.39-42.

36. Офіційний сайт ПАТ «Мотор-Січ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.motorsich.com/ukr/profile/history1>

37. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України «Smida» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smida.gov.ua/about>

38. Шило В.П., Ільїна С.Б., Барабанова В.В., Криштопа І.І. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання): Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2011. – 429 с.

39. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 668с.

40. Буряк П.В.Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю.,Римар М.В., Бець М.Т. та ін.. Під заг.ред. П.Ю.Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 528с.

41. Васина А.А. Финансовая диагностика и оценка проектов / А.А. Васина. – СПб.: Питер, 2004. – 448с.

42. Сыроежин И.М. Совершенствование системы показателей эффективности и качества / Сыроежин И.М. – М. : Экономика, 1980. – 192 с.

43. Тонких А.С. Финансовые аспекты управления корпоративными ресурсами: монография / А.С. Тонких. – Екатеринбург – Ижевск: ИЭ УрО РАН. 2005. –94с.

44 Борисенко О.Є. Оценка эффективности управления ресурсами предприятия на основе построения динамического норматива / О.Є. Борисенко, І.А. Нечаєва // Менеджмент в России и за рубежом. – Москва : ЗАО Финпресс, – 2014. – № 2. – С. 100–108.

45 Жукова Д.А. Методичне забезпечення аналізуфінансово-економічного стану машинобудівних підприємств / Д.А. Жукова // Економіка: реалії часу. - 2015. - № 3. – С. 60-69,

46. Рубан Л.О. Побудова системи діагностики фінансового стану промислового підприємства / Л.О. Рубан, Ю.С. Овчаренко // Молодий вчений. №5 (45), 2017. С.710-714.